

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ VE “ÖTEKİ” ALGISI: YUNANİSTAN’LA ÇÖZÖLEMİYEN EGE SORUNU

Y. Furkan ŞEN*

ÖZ

Yunanistan ve Türkiye arasındaki mevcut sorunlardan biri olan Ege sorunu, içerisinde çözümü zorlaştıran pek çok sorunsalı barındırması nedeniyle uluslararası ilişkiler bağlamında oldukça farklı bir konuma sahiptir. Bu sorun, hem uluslararası hem de ulusal boyutlarıyla iki ülke milliyetçiliği arasındaki çatışmanın bir yansıması ve sonucudur. Söz konusu sorun karasuları, kıta sahanlığı, hava sahası ve FIR hattı ile adaların silahsızlandırılması başta olmak üzere çok sayıda problemi içermektedir. Her iki ülkenin farklı anlamlandırmaları ile yaklaştığı söz konusu sorunların çözümünün doğrudan ülkelerin egemenlik sahalarıyla ilgili olması, çözümün önündeki en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

İki ülke arasındaki ilişkilerin yumuşama sürecine girdiği günümüzde unutulmuş gibi görünen ve Kıbrıs sorununun gölgesinde kalan Ege sorununun yakın bir gelecekte iki ülke arasındaki ilişkilerde en önemli paradigmlar arasındaki yerini koruyacağı açıktır. Bu çalışmada, Türk milliyetçiliğindeki “öteki” algısı çerçevesinde Ege sorununun coğrafi ve uluslararası siyasî boyutları tartışılacak, ülkelerin söz konusu sorunun çözümü için geliştirdikleri stratejiler uluslararası hukuk ve iç siyaset bağlamında ele alınacak ve sorunun geleceği ile ilgili bir takım tespitler yapılarak çözüm önerilerinde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ege Sorunu, Milliyetçilik, Öteki, Karasuları, Kıta Sahanlığı, Hava Sahası, FIR Hattı, Ege Adaları.

* Dr., İçişleri Bakanlığı, yfurkansen@yahoo.com

TURKISH NATIONALISM AND PERCEPTION OF THE “OTHER”: THE UNRESOLVED AEGEAN DISPUTE WITH GREECE

ABSTRACT

Aegean dispute, is one of the problems between Turkey and Greece, has a very different position in international relations because it has many problems in itself which make the solution very difficult. Aegean dispute is both national and international political issue and a result of conflict between two countries. The said problem accommodates lots of problems such as territorial waters, continental shelf, air space, flight international route, disarmament of the Aegean islands. The biggest barrier for the solution of the problem -through which the states have different approximation- is being related with sovereignty.

As the relation between two countries in the process of softening, Aegean dispute seems to be forgotten and kept at the background of Cyprus dispute. However in the short term it is clear that, Aegean dispute will be among the most important paradigms at the relations of two countries. In this study, I will discuss the geographical and international political aspects of Aegean dispute in the context of “other” perception of Turkish nationalism and examine the strategies of the two countries in order to solve the problem in the framework of the international law and national politics. Also, I will suggest the solution proposals about the future of the problem.

Key Words: *Aegean Dispute, Nationalism, The Other, Territorial Waters, Continental Shelf, Air Space, The Flight International Route (FIR), Aegean Islands*

Giriş

Türkiye’nin dış politikasında oldukça büyük bir yere sahip olan Yunanistan ile ilişkiler, genel anlamda anlaşmazlık ve sürtüşmeyle karakterize olmuştur. Söz konusu ilişkiler kapsamında çok sayıda sorundan bahsetmek olasıdır. Bunlar arasında Batı Trakya sorunu, azınlıklar sorunu, terör örgütlerine verilen destek, Kıbrıs sorunu ve Ege Denizi’ne ilişkin sorunlar ilk aşamada akla gelenlerdir.

Belirtilen sorunlar çerçevesinde her iki devlet sorunların gerçek anlamda çözümüne ilişkin bir mesafe alamadıkları gibi, ilişkiler zaman zaman muhtemel bir çatışmaya varabilecek derecede gerginleşmiştir. İlişkilerin sürekli olarak gergin tutulması ve muhtemel bir çatışmanın her zaman gündemde olması, şüphesiz her iki ülkeye uluslararası kamuoyunda olumsuz bir imaj kazandırdığı gibi, askeri harcamaların uzun yıllardan beri en üst düzeylerde tutulması ile ekonomik açıdan da çok büyük kayıplara neden olmuştur. Bunun yanında mevcut sorunun süreklilik kazanması ise iç siyaset kapsamında bir “öteki”nin varlığını gündemde tutmuş bu da ülkelerin özellikle ulusal bütünlüğünün sağlanması noktasında kilit rol oynamıştır. Ancak, Yunanistan’ın -kendi lehine olan Avrupa kamuoyunu da kullanarak- söz konusu anlaşmazlıklar bağlamında çözüm istemeyen tarafın Türkiye olduğu şeklinde yaptığı propagandaların meyvelerini verdiği ve Türkiye’nin bahse konu anlaşmazlıklar çerçevesinde Yunanistan’dan daha fazla kayba uğradığını söylemek mümkündür.

Yunanistan’la Türkiye’nin mevcut sorunlarının kökenini, Yunanistan’ın 1830’larda Osmanlı İmparatorluğundan bağımsızlığını kazanmasıyla başlayan toprak paylaşımalarında aramak gerekir. Yunanistan’ın devam eden yıllarda sürdürdüğü bu toprak kazanım politikası, özellikle Osmanlı sonrası kurulan Cumhuriyet Türkiye’sinde bir “öteki” veya bir “düşman” algısının oluşmasında önemli bir role sahiptir. Yunanistan için de bu durum, Türk milliyetçiliğinin aynadaki görüntüsü gibidir. Her iki ülke milliyetçiliklerinin “öteki” üzerinden devamlılığı ise, mevcut sorunların çözümünü ötelenmektedir. Bu nedenle, Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların giderilmesi her iki ülkenin de ulusal ve uluslararası çıkarları açısından olumlu bir girişim olarak nitelendirilebilecekken, sorunun duygusal yönünün ağır basması ve her iki ülke arasında tarihten gelen derin bir güvensizliğin yaşanmakta oluşu, sorunların adil ve kalıcı bir dostluk

ve işbirliğini sağlayacak şekilde çözümlenmesini güçleştirmektedir. Türk-Yunan ilişkilerinde yaşanan karşılıklı güvensizlik ve önyargılar, iki ülke arasındaki sorunlara çözüm bulunabilmesinin önündeki en büyük engel gibi görünmektedir. İki ülkenin de birbirleri hakkında bazı önyargılara sahip olmaları, sorunların karmaşıklığı ile birlikte, çözüme yönelik çabaların başarısız kalmasına, hatta yeni sorunlar doğmasına yol açabilmektedir.

Yunanistan ile Türkiye arasında sorun olan konuların her biri başlı başına bir inceleme alanı olacak kadar geniştir. Söz konusu sorunlara ilişkin olarak her iki ülkenin de ortaya koyduğu çok değişik ve kendi içerisinde tutarlı sayılabilecek argümanlar bulunmaktadır. Bu nedenle iki ülke arasındaki sorun alanları, çok farklı disiplinlerce ele alınmayı gerektirecek kadar çok boyutludur.

Ancak Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri çıkmaza sürükleyen olguların başında, özellikle Ege Denizi çerçevesinde yaşanan bir takım anlaşmazlıkların geldiği ve bu anlaşmazlığın mevcut diğer sorunların çözümünü de güçleştirdiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla Ege Denizi'ne ilişkin sorunlar bağlamında ulaşılabilecek adilane bir çözümün, iki devlet arasında mevcut olan diğer sorunların da çözümüne pozitif anlamda bir katkı sağlayacağı muhakkaktır. Konunun öneminden de hareketle bu çalışma kapsamında, literatürde “Ege Sorunu” (*Aegean Dispute*) olarak bilinen ve Türkiye ile Yunanistan ilişkileri bağlamında çok önemli bir yere sahip olan sorun ele alınmaya çalışılacaktır. Öncesinde ise, millet ve milliyetçilik kavramlarına kısaca değinilecek ve özellikle Türk milliyetçiliği ve onun “öteki” algısı kapsamında konu tartışılacaktır.

1. MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK

Millet olgusu, tanımlamalara göre çeşitlilik sunan, dinamik ve çok boyutlu bir olgudur. Bu olguyu, Alman Romantizminin kaynaklık ettiği “*etniklik*” kavramı çerçevesinde dönen millet tanımlamalarından, Fransız milliyetçiliğinin benimsediği “*teritoryal*” millet tanımlamalarına kadar geniş bir yelpaze içinde incelenmek mümkündür. Milleti oluşturan özellikler, zaman içerisinde değişime uğrayabildikleri gibi, aynı zamanda içinde biçimlendikleri tarihsel ve toplumsal koşulların etkisi altında farklı şekillerde kendini göstermektedir. Bu nedenle millet kavramının, içerdiği tüm öğeleri kapsayan, kendisine dışarıdan herhangi bir ekleme yapılamayan ya da kendisinden herhangi bir şey çıkarılamayan, tam, dolu,

değişmez ve mutlak bir tanımını yapmak pek mümkün değildir (Şen, 2008, s. 348).

Günümüzde pek çok “millet”in varlığı kabul edilmiş olsa da milletlerin oluşumunda ve teorik olarak ifade edilişinde ortak bir tanım yapılamamıştır. Teşkilatlanma halinde bulunan her topluluk, mevcut şartlara ve hedef alınan amaca göre “millet” kavramını tanımlama yoluna gitmiştir. Bu alanda önemli çalışmalara imza atan Anthony D. Smith, kavramın tanım zorluğu hakkında şu yorumda bulunurken oldukça haklıdır (Smith, 1999: 75-76): *“Tarihî bir toprağı/ ülkeyi, ortak mitleri ve tarihî belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı olarak ulus [millet] çok boyutlu bir kavram, somut örneklerin çeşitli düzeylerde benzerlik arz ettiği bir standart ya da mihenk taşı oluşturan ideal bir tiptir. Farklı süreçlerin yaklaşık bir ideal millet tipi ortaya koyacak şekilde çeşitli boyutlarda gelişme ve bağdaşma dereceleri bakımından tekil örneklerin dikkate değer bir değişkenlik göstermelerine hazırlıklı olmalıyız. Milletlerin doğuş nedenleri ve mekanizmaları açıklanırken bunu sürekli olarak akılda tutmak gerekir.”*

Milletin tanımlanmasında ele alınan unsurların ağırlığına göre farklı görüşler dile getirilmiştir. Bazılarına göre din, dil, ırk gibi *“nesnel”* öğeler ön plandayken, kimilerine göre millet olma bilinci, bağlılık duygusu, beraber yaşama iradesi gibi *“öznel”* öğeler ön planda yer almıştır. Yine farklı bir yaklaşıma göre: *“sosyal-kültürel”* öğeler, yani dil, gelenek-görenekler, tarihî semboller ve kahramanlar, zaferler ve yenilgiler, ortak duygu ve değerler millet olmanın temel şartı iken diğer bir yaklaşıma göre: *“sosyo-politik”* öğeler, yani vatandaşlık, ortak yönetim sistemi -devlet, ekonomik ilişkiler, coğrafya- gibi unsurlar milletin temel öğeleri arasında sayılmıştır.

Milleti tanımlamada, yukarıda belirtilen kategoriler kapsamında çeşitli yaklaşımlar olmakla birlikte, genel olarak biri **Aydınlanma**, diğeri de **Romantizm**den kaynaklanan iki temel anlayışın olduğu kabul edilmektedir. Genel olarak “millet”in tanımı da bu iki tür millet anlayışından hareketle yapılmaya çalışılmaktadır. Bu anlayışlar: (i) Geçmişe dayalı ya da bir tarih ürünü olan millet (*nation-genie*); anıların ve geleneklerin sedimentasyonu, (ii) Kontrata dayalı millet (*nation-contrat*); yasa önünde eşit vatandaşların iradî katılımıyla serbestçe oluşan millet anlayışı (Bilgin, 1994, s. 22). Birincisinde *katılım* olarak

millet kavramı, ikincisinde ise *irade* esastır. Bu iki anlayıştan ilkinde millet, tarihin ürünü, “topluluğun kolektif ruhunun ifadesi” olarak kavramsallaştırılırken, ikinci anlayış, “devrimci millet anlayışı” olarak nitelendirilmektedir (Karaadıcı, 1997. s. 8-9). Yine bu çerçevede “millet” kavramı için; (i) Tarihsel millet, (ii) Siyasal millet sınıflandırması yapmak mümkündür. Bu iki gruplandırmada üzerinde durulması gereken en önemli nokta ise, tarihsel milletlerin geçmişten bu yana var olduğu ve tartışmasız kabul edildiği; siyasal milletlerin ise, ortaya çıkışlarının yakın geçmişe ve günümüze denk düştüğüdür. Benzer bir sınıflandırma da (i) Objektif millet anlayışı (ii) Subjektif millet anlayışı üzerinden şekillenmektedir. Birincisine göre, insan topluluğunun millet aşamasına geçebilmesi için, topluluğun aynı etnik özelliklere sahip olması, aynı dili konuşması ve aynı dine inanması gereklidir. Bu görüşü benimseyenlerden bazıları dil birliğini, bazıları din birliğini, bazıları yurt birliğini veya soy birliğini temel kriter olarak almışken, ikincisinde millet olabilmenin temel unsurları arasında ortak bir duygusal birliğe, birlikte yaşama istek ve iradesine sahip olma ve topluluk içinde varolan dayanışma olgusu önemli etkenler olarak ortaya çıkmıştır. (Sarınay, 1999, s. 9; Şen, 2008, s. 348-349).

Millet kavramının ele alınış şekli, milliyetçiliğin de nasıl tanımlandığını belirleyici temel unsurdur. Literatürdeki milliyetçilik tanımlarına bakılacak olursa, çok farklı milliyetçilik tanımları/anlayışları ile karşılaşılabilceği gibi, konu üzerine çalışma yürütenlerin milliyetçilikleri çeşitli sınıflandırmalara tabi tuttuklarını da görülür. Söz konusu bu farklı milliyetçilik anlayışlarının ve sınıflandırmalarının ortaya çıkışında hiç kuşkusuz toplumların dünya tarih sahnesine çıkış zamanlaması ve bu çıkış anındaki toplumun gelişmişlik düzeyi etkili olmaktadır. Zira milliyetçiliğin tarihle girift bir ilişkisi vardır; genel olarak milletin tarihine dair yorum/hikâye üretimini teşvik etmektedir (Calhoun 2007, s. 71).

Milliyetçilik, demokrasi, devrim, liberalizm veya sosyalizm gibi sosyal bilimlerin diğer terimlerinde olduğu üzere geniş içerikli bir kavram olup, iki farklı boyutta ele alınabilir: (i) ideoloji ve (ii) siyasal doktrin (Halliday, 2006, s. 524). Bir ideoloji olarak, milliyetçilik hakkında çok farklı tanımlar yapılmış olsa da bu tanımların ortak noktası, milliyetçiliğin ahlâkî veya normatif bir prensip olarak dünyanın ne şekilde algılanması gerektiğine ilişkin bir inanç sistematığı olduğu yönündedir (Çınar, 2003, s. 17). Bu haliyle milliyetçilik, bir siyasal örgütlenme biçimi olarak ulus-devlet modelinin ortaya çıkıp evrenselleşmesinde ve yaşanan

milletleşme süreçlerinde başat rol oynamıştır.

Milliyetçilik bir siyasal ideoloji olarak “Sanayi Devrimi”nden sonra Batı Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Aslında bu zaman dilimi, ulus-devlet kavramının da ilk olarak Batı Avrupa’da feodal düzenden merkezi devlet düzenine geçişle birlikte ortaya çıkmasına denk gelmektedir. Sanayi Devrimini gerçekleştiren ölkelerde, 15. yüzyıldan itibaren yaşanmakta olan toplumsal değişme süreci hızlanmış, oluşan yeni kolektif ihtiyaçlar sonucunda sosyal ve siyasî alanda ön plana çıkan başlıca ideoloji milliyetçilik olmuştur (Smith, 2001, s. 46-47). Milliyetçiliğin, gerek Batı’nın dağılık, feodal, siyasal ve ekonomik örgütlenişi içinde, gerekse Doğu’nun çok-uluslu ve birçoğu teokratik yapıda olan imparatorlukların bünyesinde gelişim gösteremeyişi, pazar ekonomisinin bu iki yapıyı dağıtıp, bireyleri ve yöresel toplulukları ortak bir millî pazar (ekonomik işbölümü) içinde örgütlenmesine imkân tanımış (Baydur, 1994, s. 45) ve bu durum da milliyetçiliğin toplumlar için başlıca ideoloji haline gelmesine fırsat sağlamıştır.

19. yüzyılda ulus-devletlerin gelişimi, “devlet karşısında etkin halk”a ilişkin zengin bir fikir ve deneyimler birikimi düşüncesiyle birlikte hareket etmiştir. Bu gelişim sürecinde milliyetçilik, aktif halkın tek bir millet, devletin de bu millete ait olması ve uluslararası arenada onu ötekilere karşı yürütölen çıkar mücadelesinde temsil etmesinde etkili olmuştur (Bostancı, 1999, s. 48-49). Gellner, millet ile devlet ilişkisini, “milliyetçilik temelde siyasî birim ile millî birimin çakışmalarını öngören siyasî ilkedir” (Gellner, 1992, s. 19) tezi ile açıklar. Milliyetçilik, etnik ya da kültürel eksende toparlanan özdeş bir halk düşünürken; tarihî akış içinde kendiliğinden ulaşılacak bir beklenti ile yetinmeyerek, devletlerin oluşumunu, endüstrileşmenin ve onunla birlikte cereyan eden karmaşık iş bölümünün talepleri tarafından harekete geçirilen merkezileşme süreçlerinin kaçınılmaz sonucu olarak görür (Gellner, 1992: 20). Sanayileşme sürecinde, kırsal toplumsal örgütlenme biçimini, kökten değiştirecek ve yeni ilişki biçimlerini temin edecek merkezi bir güce ihtiyaç vardır. Adı devlet olan bu merkezi güç bir dil ve genel eğitimle türdeş bir toplumsal ilişkiler sistemini oluşturmak durumundadır. Bu istek, kaçınılmaz olarak siyasî birim ile kültür arasındaki ilişkide derin bir uyarlama yapmayı gerektirir (Schlesinger, 1994, s. 268-269). Buradan hareketle milliyetçilik, kendi devletine ulaşmaya çalışır. Netice, ulus-devlettir.

2. MİLLİYETÇİLİK VE ÖTEKİ

Millet kavramının genel kabul gören başlıca ana unsurlarının yanında çeşitlendirilebilen çok sayıda tali unsuru da bulunmaktadır. Erözden, millet kavramının temel olarak dördü içsel, biri dışsal olmak üzere beş temel unsura sahip olduğunu ifade eder (Erözden, 1997, s. 106; Niyazi, 2000, s. 40-54): İçsel unsurlar millet kavramı kurgulanırken doğrudan bu kavramın bünyesinde yer aldığı düşünülen unsurlardır. Dışsal unsur ise, milleti negatif bir biçimde neyin bünyesinde olmayacağını ortaya koyarak belirleyen unsurdur. Bu çerçevede, milletin içsel unsurları *dil, din, soy, kültür ve tarih birliği*, dışsal unsuru ise öteki imajıdır. Bununla birlikte, birlikte yaşama isteği ve iradesi, milletin hem içsel hem de dışsal bir unsuru olarak sayılabilir. Zira birlikte yaşama isteği ve iradesi, milletin ilk kurgu aşamasında olabileceği gibi sonradan da kimlerle birlikte yaşamak istenmeyişinin bir göstergesi olarak dışsal bir unsur şeklinde belirebilir.

“Öteki” imajı, milleti oluşturan diğer unsurlara göre olumsuz bir şekilde adlandırılabilir bir unsurdur. Diğer unsurlar (*Dil Birliği, Kültür Birliği, Tarih Birliği, Soy Birliği, Din Birliği, Birlikte Yaşama İradesi*) milletin doğrudan kendisini tanımlamaya yönelikken, öteki imajı unsuru; milletin türdeşliğini, üyeler arasında bir öteki imajı yaratarak sağlamaya çalışır (Erözden, 1997, s. 114). Her aidiyet, “biz” ve “onlar” veya “ötekiler” ayrımını zorunlu kılar. “Biz” duygusu, belli bir gruba üye olanların ortak özellikler vurgulanarak elde edilmeye çalışılırken, “ötekiler” algısı belli özelliklerdeki farklılıkların su yüzüne çıkartılması yolu ile oluşmaktadır. Bunun her ikisi de grup içi dayanışmanın sağlamlaştırılması yönünde aynı anda kullanılabilir.

Bunun yanında, bazen ortaya çıktığı gibi “biz”i belirleyecek ortak değerlerin yok olduğu ya da yozlaşmaya ve aşınmaya başladığı durumlarda “ötekiler”in özelliklerinin farklılığı, iç dayanışmayı sağlamak veya yeniden güçlendirmek amacıyla sıkı bir biçimde vurgulanır (Oran, 1993, s. 43). Diğer bir anlatımla, “öteki”nin varoluşu ile aslında “biz”in de ne olduğu açıklanmaya çalışılır.

“Öteki” imajı oluşturma ve bunu toplumsal ölçekte benimsetmenin çeşitli yolları bulunmaktadır. Öteki imajının oluşumu kendiliğinden gerçekleşmektedir. Bu oluşumdaki başlıca etken ise, ulus-devletlerin büyük çoğunluğunun bir bağımsızlık mücadelesi vermek ya da kurulmalarının ertesinde

bir işgale karşı durmak zorunda kalmasıdır. Bu mücadelede karşı durulan yabancı güç, doğrudan öteki imajını oluşturur (Erözden, 1997, s. 115). Türkiye’nin geçmişten gelen ve halen zaman zaman devam eden uluslararası ilişkilerinde Yunanistan, öteki imajının en somut örneğidir. Aynı durum Yunanistan için de geçerlidir. Bu durum, her iki ülke milletinin millî bilinçlerini canlı tutmayı sağlar. Birliktelik duygusunun güçlenmesine yardım eder. Özellikle ulus-devletin içsel sorunlarla boğuştuğu dönemlerde “öteki” imajı imgesine başvurulur (Şen, 2004, s. 68).

Öteki imajı, sadece geleneksel husumete dayanan bir süreci izlemez. Bunun yanında ideolojik farklılıklar da bir düşman imajı yaratmak için verimli bir zemin oluşturur. Yine Türkiye’nin Müslüman ve aynı zamanda laik, Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı bir ülke olarak, bu özelliğini kabul etmeyen veya ortadan kaldırmaya çalışan bir “öteki” her zaman kurgulanır. Bu bağlamda Türkiye’nin mevcut rejimi ile tamamen zıt olan İran, Türkiye’nin “öteki” imajını canlı tutan bir ülkedir. Aynı durum İran için de geçerlidir. Ülkelerin tarihlerine bakıldığında, gerek tarihsel husumete dayanan gerekse ideolojik karşıtlık gereği öteki imajı canlı tutularak toplumsal bütünlük korunmaya çalışılmıştır. Yakın tarihî geçmiş noktasında 11 Eylül 2002’de meydana gelen saldırılar, ABD’nin kendine “öteki” imajı yaratması açısından önemlidir. Bunun yanında, özellikle son yıllarda yaşanan terör saldırıları Batı’nın, “İslam/Müslüman” algısını değiştirme eğilimindedir. Terör üzerinden bir “öteki”nin yaratılmak istenmekte ve bu “öteki”ne negatif anlamlar yüklenmektedir.

Yıllarca Yunanistan’la Türkiye arasında devam eden ve çalışmamızın da temelini oluşturan Ege Sorunu ise, millet, milliyetçilik ve öteki ilişkisinde Türk ve Yunan tarafları için güncel bir örnektir. Nitekim, özellikle Yunanistan’la yaşanan “Kardak” krizi ise, öteki imajının yaratılması ve devam ettirilmesi açısından oldukça önemlidir. Ayrıca her iki milletin kültür, siyaset ve edebiyat alanında birbirine karşı yükledikleri “öteki” imajı da milliyetçilik kavramının inşasında önemli bir role sahiptir.

3. TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNDE BİR “ÖTEKİLEŞTİRME” ÖRNEĞİ: YUNAN KİMLİĞİ

Bütün modern millet algılamalarında ortaya çıkan “biz” hissiyatı hemen her zaman “öteki” ya da “ötekiler”e kıyasla oluşmaktadır. Her milletin bir “öteki” algılaması mutlaka vardır. Çünkü milliyetçi kimlik, evrenselden çok yereldir ve sınırlı bir topluluk içinde anlam kazanır. Bu sınırlılık ise “öteki”nin varlığıyla anlamına bürünür (Millas, 2002, s. 193). Bu nedenle, “öteki”, milliyetçi ideolojinin en önemli unsuru olarak değerlendirilebilir.

Türk milliyetçiliği açısından da “öteki”, özellikle Cumhuriyet Türkiye’sinin ilk yıllarında, devletin insan unsurunu sağlama noktasında büyük işlev gören milliyetçi ideolojinin en önemli başvuru aracı olmuştur. Türk millî kimliğinin oluşmasında ortaya çıkan “öteki” imgesini çeşitlendirmek mümkündür. Türk milliyetçiliğindeki “öteki” algısını üç başlık altında toplamak mümkündür (Kadıoğlu, 2005, s. 3):

(i) İmparatorluk içinde yaşayan gayrimüslimler yani Hristiyan ve Musevi gruplar. Bu grupta bulunan Ermeniler, Rumlar ve Museviler Lozan’da azınlık olarak kabul edilmiştir. 1924’te hilafetin kaldırılmasına kadar olan dönemde, Müslüman öğelerden sıyrılmamış olan Osmanlı kimliği, İmparatorluk içinde bulunan gayrimüslimleri, “ötekiler” olarak görmüştür. Batılılaşma hareketlerinin başlamasıyla birlikte İmparatorluk içindeki bu “ötekiler”i hedef alan hareketler de başlamıştır. Ancak İmparatorluk içindeki gayrimüslimleri “ötekileştiren” siyaset Balkan Savaşları ve sonrasında ortaya çıkmıştır. Müslüman ve Hristiyan ahali arasındaki nüfus mübadelesi düşüncesi de ilk kez bu dönemde gündeme gelmiştir. I. Dünya Savaşı’nın başlaması ile birlikte, İmparatorluk içinde yaşayan gayrimüslim ahaliye dış güçlerin İmparatorluk içindeki maşası olarak bakılmaya başlanmış, Millî mücadele dönemindeki nüfus hareketliliğinin artmış ve bu durum 1923’te Lozan’da resmîyet kazanmıştır. Bundan sonra ise Anadolu gayrimüslimlerden arındırılarak Türkleştirilmiştir. Yunan ise, bu dönemde en büyük “öteki” veya “düşman” olarak görülmüştür.

(ii) *Türk millî kimliğinin ikinci gruptaki “ötekiler”i ise Türk olmayan Müslümanlardan oluşur.* Bunlar arasında Kürtler, Araplar, Aleviler, Balkan ve Kafkas kökenliler yani Boşnaklar, Arnavutlar, Çerkezler ve Gürcüler sayılabilir.

Gayri-Türk Müslöman gruplara yönelik politikalarda ise, son derece baskın bir özömseme yani Türköleştirme eğilimi tespit edilebilir. Özelikle 1924’te Hilafetin kaldırılması sonrasında, İslâm’ın bu guruplar üzerindeki birleştirici etkisini yitirmesi, Türköleştirme politikalarını ağırlıklı olarak ortaya çıkartmıştır.

(iii) *Türk millî kimliğinin üçüncü “öteki” si ise, mazisi, yani kendi geçmiştir.* Özellikle laikliğe ilişkin politikalar, harf ve şapka devrimlerinde izlenebilecek bu eğilim, ülkenin geri kalmış olmasının nedeni olarak İslâm’ın görölmesinden güç almaktadır. Batılılaşma hareketinin, sadece düzenin devamını kılmak için değil, bütöncöl bir şekilde benimsenmiş olması, bu hareketin düzenin devamını mümkün kılan bir araç olmaktan çıkıp bizatihi bir amaç olmasını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, ölkede geçmiş i hatırlatan her şey “gericilik” sembolü ve olumsuzlanarak algılanmıştır. Çok güçlü olan muasır medeniyetler seviyesine çıkma isteğı, önüne çıkabilecek geçmiş e dair imgeleri bellekten silmeye çalışır. İşte tam bu noktada ise vatandaşların siyasal költürünün en önemli ögesi olan “unutmak” ile olan ilişkileri başlamaktadır. “Mazi”yi unutmak, diğ er “ötekiler” i yani gayrimüslimler ile gayri-Türk Müslömanları, geçmişteki ilişkileri de unutmaya yardımcı olur.

Türk millî kimliğinin oluşmasında yukarıda ifade edilen “öteki” algılarının içerisinde “Yunan” kavramının ve milliyetçiliğinin ayrı bir yeri vardır. Türk ve Yunan tarih yazımında her iki millet aslında birbiri için “öteki”dir. Özkırmılı ve Sofos, bu durumu şu şekilde açıklar (2013, s. 1-2): *“Yunan ve Türk milliyetçilikleri arasındaki ilişkiyi Elytis’in Maria Nephele’de kullandığı imgeye benzetiyoruz: birbirine karşıt ancak birbirinden beslenen milliyetçiliklerin farklı ama simetrik ilişkisi. Yunan ve Türk milliyetçiliğı projeleri, pek çok açıdan Yunan tragedyalarında koro halinde tekrarlanan şiirlerde olduğı gibi aralarındaki benzerliklerin farkında olan, buna rağmen ısrarla farklılıkları vurgulayan ‘paralel monologlar’dır. Kuruluşlarından bu yana her iki ölkede de milliyetçi tahayyüllerinde birbirini tarihsel açıdan ‘öteki’leştirdi, varoluşsal olarak bir tehdit olarak gösterdi.”* Yine verdikleri örnek de bu tezi doğrular niteliktedir (Özcan, 2014, s. 34): *“Derin düşönceler içinde kendi kendime söyledim. (Osmanlı İmparatorluğunu kastederek) barbar ve pis öлке, korkunç Türk’ün zorba yönetimi vatanımın felsefesinin anası olan Yunanistan’ın kısır ve verimsiz kalmasına yol açmış olmasaydı, kendi topraklarımdan pek çokları (ve belki de ben) Voltaire ile boy ölçüşebilecek düzeyde olabilirdik-Yunan*

entelektüel Adamantios Korais 1791'- 'Vazifemiz Türk vatani içinde bulunanları behemehâl Türk yapmaktır. Türklere ve Türkçülüğe muhalefet edecek anasırı kesip atacaktır. Vatana hizmet edeceklerde arayacağımız evsaf her şeyden evvel o adamın Türk ve Türkçü olmasıdır-İsmet İnönü 1925".

Tarihsel sürece kısaca bakacak olursak, 1821 Mora İsyanı, Yunanlılar için yeniden doğuşun, dirilişin bir simgesidir. Ancak Osmanlı o tarihi, Yunan azınlığının bir isyanı, "öteki"nin devlete karşı bir hareketi olarak değerlendirmiş, o tarihten itibaren, yeni bir dönemin içerisinde olduğunu anlamıştır. Artık Yunan, yeni bir kaygıdır (Milas, 2003, s. 195). Yunanistan içinse Türk (Turkokratia) bir "öteki" olarak istenmeyen egemen, Modernleşme sürecinden en büyük engel ve siyasi bir malzemedir. Osmanlı sonrası Türk milli devletinin kurulması aşamasında büyük öneme sahip İstiklal Savaşı, Yunanlıların İzmir'e girmesiyle başlamış ve yine o Yunanlıların "denize dökülmesiyle" son bulmuştur. Türk tarihi açısından siyasi başarıya giden bu askeri zafer bir dönüm noktası iken, aynı olay Yunanistan için "felaket" ile eşanlamlıdır (Demiröz, 2003, s. 173).

Bu karşılıklı farklı yorumlar, yakın geçmişte de sürekli devam etmiştir (Bkz. Özkırımlı ve Sofos, 2013). "Yunan", her dönemde Türk milliyetçiliğinin temel düşmanları arasında olmuştur. Türk tarih tezi Yunanlılar'a hep bir "öteki" olarak yaklaşmıştır. "...Yunan/Rumlar Osmanlı devleti içinde ilk 'isyan eden' ve devletin 'içerden' yıkımını başlatan 'millet'lerdendir; Yunanlılar daha sonra 'Megali İdea' sloganıyla devletin topraklarına karşı bir dizi taleplerle ulusal sınırlarını genişletmişler, yüzyıllık bir süre boyunca (Girit İsyanı, Balkan Savaşı, İzmir'in işgali, Kıbrıs'ı ilhak talepleri vb. olaylarla) bir tehdit olarak algılanmışlardır. Daha önemlisi, toprak taleplerinin, 'tarihsel bir hak' anlayışına da dayandığı bir dönemde, Yunanlılar Eski Yunanın torunları olma iddiasıyla İonya'nın ve Bizans'ın 'varisleri' olarak ortaya çıkmışlardır. Osmanlı/Türk toplumu için gerçek bir tehdit olarak görülmüşlerdir. Nihayet en önemlisi, resmi söylemde çağdaş Türk ulus devleti 'Yunana' karşı verilen ve kazanılan bir bağımsızlık savaşı sonucu kurulmuştur. Yunan, bu açıdan bakıldığında bir 'düşman ve öteki'dir (Millas, 2000, s. 10)."

Durumun böyle oluşu, iki ülke arasında yaşanan her türlü sorunu, "millilik" seviyesine çıkarmakta ve mevcut sorunlar bu haliyle başta çözümlenemez bir

boyut kazanmaktadır. Ege sorunu da tıpkı böyledir. Yıllarca çözümlenemeyen bu sorun, Yunanlıların “Megali İdea” projesinin bir ürünü olarak değerdendirilmekte ve çözüme yönelik her adım tereddütle karşılanmaktadır. Aynı husus Yunan tarafı için de geçerlidir. Türklerin soruna ilişkin her tutum veya talebi tarihsel bir refleksle ele alınarak baştan reddedilmektedir. Bu bakımdan, Türk ve Yunan milliyetçilikleri, sınırları birbiriyle iç içe geçmiş bir alanın paylaşılması/korunması noktasında her daim bir çatışmaya gebedir (Yerasimos, 1990, s. 41).

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri çıkmaza sürükleyen ve yıllardır çözümlenemeyen “Ege Sorunu”, zaman zaman iki ülke arasında gerek uluslararası ilişkiler bakımından büyük bir sorun teşkil ederken gerekse iç siyaset noktasında çatışmalara neden olmaktadır. Bunun başlıca sebebi, sorunun her iki ülke milliyetçilik söylemini şekillendiren ve bu iki söylem tarafından şekillenen bir özelliğe sahip oluşudur. Çalışmanın bu kısmında “Ege Sorunu”, farklı başlıklar altında ayrıntılı bir biçimde ele alınacak ve çözüm konusunda bir takım önerilerde bulunulacaktır.

4. EGE DENİZİ VE EGE SORUNU

Akdeniz’in bir parçası olan Ege Denizi, Boğazlar vasıtasıyla birbirine oldukça yaklaşan iki kıtanın arasında, irili ufaklı binlerce adası bulunan ve ihtilaf konusu olarak sık sık bölgedeki devlet oluşumları arasında çekişmelere sahne olan bir coğrafi konumda bulunmaktadır (Küçük ve Diğ., 2001, s. 1).

Ege Denizi, Doğu Akdeniz’in kuzeyinde, Anadolu yarımadasının batı sahilleri ile Balkan yarımadasının doğu sahilleri arasında yer alan, 35-41 enlemeleri ile 23-28 doğu boylamları boyunca uzanan bir kıyı denizidir. Kuzey-Güney istikametindeki uzunluğu 600 km. Doğu-Batı istikametindeki genişliği ise 300 km. kadardır. Kuzeyde Türkiye’nin Marmara Bölgesi ile Karadeniz’den ayrılan Ege Denizi, yine aynı bölgede yer alan boğazlar yoluyla Karadeniz ile bağlantılıdır. Güneyde Mora yarımadasından güneybatı Anadolu’ya uzanan Çuha (*Kiritra*), Sikilye (*Antikitera*), Girit, Çoban (*Kasos*), Kerpe (*Karpatos*) ve Rodos Adaları zinciri ile Akdeniz’den ayrılmakta olan Ege Denizi, boğazlardan geçen suollarını Akdeniz’e ulaştırması bakımından uluslararası seyr-ü sefer açısından da özel bir önem taşımaktadır (Başeren, 2002, s. 83).

Ege Denizinin kendine has bu özellikleri kıyıdaş iki ülke olan Yunanistan ve Türkiye arasında söz konusu coğrafya ekseninde çok değişik problemlerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Ege sorununun kökeni, 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması sırasında ortaya çıkan adaların paylaşılması kadar dayanmaktadır. Yunan Devleti'nin kuruluşundan bu yana topraklarını Osmanlı Devleti'nin ve Cumhuriyet Türkiye'sinin aleyhine genişletmiş, Ege'yi başlı başına bir sorun haline getirmiştir. Çünkü Ege Denizi, Yunanistan için ayrı bir öneme sahiptir. Özkırmılı ve Sofos bu önemi şöyle açıklar (2013, s. 108): “...Ürettikleri edebi ve görsel eserlerde özü itibarıyla bir ‘Ege’ ülkesi olarak Yunanistan imgesi kurumsallaştırıldı. Ege Denizi’nin Yunanistan Temsillerindeki yeri ve önemi giderek arttı; Ege coğrafyası, doğası ve mimarisi betimlenirken Yunanistan ve Yunan halkı ile ayrılmaz bir bütün olduğu vurgulandı. Ege Denizi’nin ayrıcalıklı bir konuma yükseltilmesi, *Yunanlılığın ne olduğuna ilişkin tanımların ağırlık merkezini hayali bir mekâna kaydırıldı; zira mekân ve kimlik arasındaki bağ bu tanımlamaların temel dayanağını oluşturuyordu. Fakat bu Lozan Antlaşması Yunanistan’ını –hem bir sınır bölgesi, hem de bir geçiş yolu olarak- ‘yitirilmiş vatanlar’la bir yandan birleştirirken, öbür yandan ayıran bir alandı. Ege, Yunan medeniyetinin merkez üssü olarak temsil edildi; arkeoloji ve tarih yazımının yardımıyla Helenizmin ayrılmaz bir parçası haline aldı.*” Şimşir de Yunanistan için Ege’nin önemini şu şekilde vurgular (Şimşir, 1989, s. V): “*Ege denizi bugün Türkiye ile Yunanistan arasında güncel bir sorundur. Yunanistan, Ege’de, Türk kıta sahanlığı içindeki bölgelerle petrol arama ruhsatları vererek Türkiye’nin vazgeçilmez hak ve çıkarlarını çiğniyor; hava sahasını Türkiye zararına kullanıyor; Yunan karasularını genişleterek Anadolu’yu boğmayı düşünüyor ve Troya atları gibi Anadolu kıyılarına sokulmuş bulunan Yunan adalarını uluslararası anlaşmalara aykırı olarak silahlandırıyor. Kısacası Yunanistan, Ege denizini Türkiye’ye kapatmak eğiliminde görünüyor. Oysa Türk boğazlarının can damarı, Anadolu’nun akciğeri durumundadır. Ege ve Ege’siz bir Türkiye düşünülemez. Yunan yöneticileri Ege denizini iki ülke arasında bir dostluk köprüsü ve ortak bir barış denizi olarak görmeyerek ‘Yunan gölü’ yapmağa kalkıştırlarsa bu bölgede çok ciddi gelişmeler beklenebilir. Yunanistan’ın ters tutumu yüzünden sanki tehlikeli patlamalara gebe Ege.*” Yunanistan’ın kuruluşundan bu yana tarihsel süreç içerisinde toprak kazanımlarına bakılacak olursa, Ege Denizi’nin ve Ege’deki adaların önemi daha iyi anlaşılacaktır:

14 Eylül 1829: Edirne’de Osmanlı-Rus Barış Antlaşması imzalamış ve bu antlaşmayla Osmanlı Hükümeti, bağımsız bir Yunan devleti kurulmasını kabul etmiştir.

24 Nisan 1830: Londra Protokolü’yle, Mora ve çevresinde 47.516 km^2 ’lik yüzölçümüyle Yunanistan kurulmuştur.

8 Nisan 1865: Osmanlı ile İngiltere arasında İstanbul Antlaşmasıyla, Adriyatik’teki 7 Ada Yunanistan’a verilmiş, Yunanistan’ın yüzölçümü yüzde 5.6 artmış, 50.211 km^2 olmuştur.

2 Temmuz 1881: İstanbul Antlaşması’yla, Teselya ve Epir’in Narda bölümü Yunanistan’a verilmiş, Yunanistan’ın yüzölçümü yüzde 33.9 artmış, 67.272 km^2 olmuştur.

30 Mayıs 1913: Londra Barış Antlaşması’yla, Selânik, Güney Makedonya’nın bir bölümü ve Girit Yunanistan’a verilmiş ve Yunanistan yüzölçümü yüzde 44.6 artmış, 97.223 km^2 olmuştur.

10 Ağustos 1913: Bükreş Antlaşması’yla Drama, Kavala ve çevresi Yunanistan’a verilmiş, Yunanistan’ın yüzölçümü yüzde 5.6 artmış, 102.730 km^2 olmuştur.

13 Şubat 1914: Londra Büyükelçiler Konferansı’yla, Semadirek, Limni, Midilli, Sisam vs gibi kuzey Ege adaları Yunanistan’a verilmiş, (Gökçeada, Bozcaada, Menteşe Adaları, Rodos ve Meis hariç). Yunanistan toprakları yüzde 5.4 artarak 108.311 km^2 olmuştur.

27 Kasım 1919: Neuilly Antlaşması’yla, Batı Trakya Bulgaristan’dan alınıp Yunanistan’a verilmiş, Yunanistan yüzölçümü yüzde 19.9 artmış, 129.880 km^2 olmuştur.

10 Şubat 1947: Paris Barış Antlaşmasıyla Menteşe Adaları, Rodos ve Meis Yunanistan’a verilmiş ve Yunanistan toprakları yüzde 2 artışla, 132.562 km^2 olmuştur (Şimşir, 2004, s. 294-295).

Bu tarihsel süreç, Türk-Yunan ilişkilerinin şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Bunun yanında mevcut problemlerin ortaya çıkmasında; uluslararası hukukun özellikle 1940’ların ikinci yarısından itibaren güç dengesindeki değişimler, teknolojik gelişmeler ve diğer pek çok etken dikkate alarak,

devletlerin egemenlik haklarına getirmiş olduğu genişletici yorumların etkisi de yadsınamayacak kadar çoktur. Ancak, Ege Denizi'nin kendine has özellikler karşısında “Lozan Sistemi” olarak da bilinen antlaşmalar sisteminin, Yunanistan tarafından ihlal edilmesi, Türk hükümlerlik haklarının erozyona uğratılması ve Türkiye ile ABD gibi bazı ülkelerin taraf olmadığı 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi kurallarının Ege’de Yunanistan tarafından -Türkiye’nin bu denize kıyıdaş olduğu göz ardı edilerek- farklı yorumlanmak istenmesinin, Ege Denizi’nde yaşanan anlaşmazlıklara zemin hazırladığını söylemek mümkündür. Bunun en büyük sebebi olarak ise Yunan milliyetçi tahayyülünde Ege Denizi ve Adalarının vazgeçilmez topraklar olarak değerlendirilmesi ve bu coğrafyanın Helen dünyasının kalbi olarak kavramsallaştırılması gösterilebilir (Özkırmı ve Sofos, 2013, s. 130).

İki ülke milliyetçi söylemlerinin temel vurgusunun yanında uluslararası anlaşmalar ve bu anlaşmaların farklı yorumlanması neticesinde matematiksel anlamda daha da arttan Ege Denizine ilişkin uyumsuzluklar; karasularının genişletilmesi sorunu, kıta sahanlığının saptanması sorunu, hava sahası ve FIR sorumluluklarına ilişkin sorunlar, adaların silahlandırılması sorunu, NATO komuta kontrol sorunları ile egemenliği tartışmalı adacıklar ve kayalık sorunları başlıkları altında ele alınabilir.

4.1. Karasuları Sorunu

Uluslararası hukukta karasuları, bir kıyı devletin kara ülkesini çevreleyen ve uluslararası hukuka uygun olarak açıklara doğru belirli bir genişliğe kadar uzanan kıyı devletine ait deniz kuşağı şeklinde tanımlanmaktadır. Karasuları, kıyı devletin ülkesinin egemenliğinin bir parçası olarak söz konusu ülkenin egemenliği altında bulunmakta (Pazarcı, 1993, s. 293-298) ve karasuları ile birlikte karasularının üstündeki hava sahası ile altında yer alan deniz yatağı ve toprak altının da kıyı devletin egemenliğine girdiğini kabul edilmektedir (Gönlübol, 1986, s. 5). Nitekim karasularının bir devletin egemenliğindeki toprak parçasından tek farkı, yabancı gemilerin o devletin egemenliğine ve ekonomik çıkarlarına zarar vermeden “zararsız geçiş” yapabilmeleridir (Aklar, 2003). Söz konusu geçişin zararsız olması ve devletin güvenliğini tehlikeye sokmaması gerekmektedir. Sahil devletin zararsız geçişe müdahale etmeme ve tehlikeli durumlar varsa bu

konuda gerekli uyarılarda bulunma yükümlölüğü bulunmaktadır. Bunun yanında sahil devletine güvenlik nedeniyle zararsız olmayan geçişe müdahale edebilme yetkisi tanınmıştır (Arı, 1995, s. 54).

Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konuları içerisinde, ilişkileri bir anda tırmandırabilecek konulardan birini, bu ölkelerin kıyıda oldukları Ege Denizi’nde, ulusal karasuları sınırını 6 milden 12 mile genişletme çabaları oluşturmaktadır. Sorunun izlediği sürecin anlaşılabilmesi açısından Türk ve Yunan taraflarının karasuları konusunda izledikleri tutumun ortaya konulması önem taşımaktadır. Lozan Barış Antlaşması ile Ege’de taraflar arasındaki karasuları 3 mil olarak tespit edilmiştir. Ancak Lozan Barış Antlaşması’nda Türkiye ve Yunanistan arasında karasularının sınırını belirleyen herhangi bir harita bulunmamaktadır. Yunanistan 1936 tarihinde tek taraflı olarak karasularını 3 milden 6 mile çıkartmıştır. Yunanistan’ın bu kararı, Türkiye ve Yunanistan arasındaki yakınlaşmanın dorukta olduğu ve İtalya’nın Akdeniz’de bir tehlike olarak belirttiği dönemde, pek fazla önemsenmemiştir. Türkiye ise, Lozan Barış Antlaşmasından sonra 1964 tarihine kadar 3 millik, bu tarihten sonra da 6 millik karasularını kabul etmiştir. 1964 yılında kabul edilen 476 sayılı Karasuları Kanunu ile Türk karasularının genişliği 6 mil olarak saptanmış, ayrıca karşılıklılık esası kabul edilmiştir. Buna göre Türkiye, ulusal karasuları sınırını 6 milden geniş olarak belirlemiş ölkelere karşı, bu ölkelerin kabul etmiş oldukları karasuları sınırını uygulayacaktır. Uygulamada bu ilke, Karadeniz ve Akdeniz’de 12 mil olarak gerçekleşmiştir. 1964 yılından itibaren, hem Yunanistan’ın hem de Türkiye’nin ulusal karasuları sınırlarını 6 mil olarak belirtmeleriyle, Ege’nin; %48,85’i açık denizler, %43,68’ni Yunan karasuları ve %7,47’sini de Türk karasuları olarak kabul edilmiştir (Crisis Group, 2011, s. 4-5).

Türkiye ulusal karasularına ilişkin olarak 29.05.1982 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 2674 sayılı Karasuları Kanunu ile “Türk karasularının genişliği altı deniz milidir. Bakanlar Kurulu, belirli denizler için o denizlerle ilgili bütün özellikleri ve durumları göz önünde bulundurmak ve hakkaniyet ilkesine uygun olmak şartıyla, altı deniz milinin üstünde karasuları genişliği tespit etmeye yetkilidir” denilmektedir. Buna koşut olarak Bakanlar Kurulu’nun 29.05.1982 tarihli 8/4742 sayılı kararı ile karasularının genişliğine ilişkin olarak Karadeniz ve Akdeniz’de mevcut olan durumun yani 12 deniz milinin sürdürölmesi kararlaştırılmıştır. Böylelikle Türkiye, Akdeniz ve Karadeniz’de 12

mil, Ege Denizi'nde ise 6 millik karasularına sahip olmuştur (Pazarcı, 1993, s. 312).

Aslında genel anlamda denizlere ilişkin düzenlemelerin 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde yapıldığı görülmektedir. Ancak 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin karasuları ve kıta sahanlığına ilişkin maddeleri Ege Denizi'nin özelliklerini açıkça göz önüne almadığı için Türkiye söz konusu sözleşmeyi kabul etmemiştir. Bugün için Türkiye ve Yunanistan'ın Ege'deki karasuları altışar deniz milidir, ancak Yunanistan söz konusu uygulamayı 12 mile çıkartmak istemekte, Türkiye ise bunu bir savaş sebebi "*casus belli*" sayacağını belirtmektedir (Yolga, 1986, s. 36). 1976 yılında MTA Sismik 1 (Hora gemisi) Ege'de petrol ararken Türkiye; Yunanistan'ın karasularının 12 mil olmadığını, uluslararası sularda petrol arayan Hora gemisine müdahale edilmesinin "*casus belli*" sayılacağını ilan etmiştir. Dolayısıyla Ege'de mevcut durum açısından bir sorun olmamakla birlikte, Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkardığında iki ülke arasında büyük bir kriz olacağı görülmektedir (Bilge, 1996, s. 56).

1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin karasularını düzenleyen 3. maddesi konu hakkında dünyanın her tarafında uygulanacak açık ve net kurallar getirmiş değildir. Söz konusu sözleşmeyle devletlerin karasularını 12 mile kadar genişletilebileceği belirtilmiştir (Pazarcı, 1993, s. 295). Dolayısıyla 12 mil bütün devletler için geçerli sabit bir genişlik değil, aşılmaması gereken bir üst sınırdır (Özman, 1986, s. 19). Bu nedenle karasuları, devletlerin ihtiyaçları doğrultusunda 3, 6 veya 12 mil olarak saptanabilmektedir (Bilge, 1996, s. 57). Örneğin dünya üzerinde 20 devlet 3 deniz mili, 2 devlet 4 deniz mili, 4 devlet 6 deniz mili, 81 devlet 12 deniz mili, 1 devlet 15 deniz mili, 1 devlet 20 deniz mili, 2 devlet 30 deniz mili, 2 devlet 35 deniz mili, 4 devlet 50 deniz mili, 1 devlet 70 deniz mili, 1 devlet 100 deniz mili, 1 devlet 150 deniz mili, 13 devlet 200 deniz mili genişlikte ulusal karasuları sınırına sahip bulunmaktadır (Özman, 1988, s. 179). Ancak Türkiye, devletlere tanınan bu seçeneğin çoğu ülke tarafından 12 mil olarak kabul edilmesi noktasında, aslında bir teamül uygulama olan söz konusu maddenin kendisini de bağlayan bir hukuk kuralı olmasını önlemek açısından, baştan beri itiraz etmiş, Yunanistan ise söz konusu 12 millik uygulamanın genel bir kural olduğunu her platformda vurgulamıştır (Kurumahmut, 1998, s. 20).

Ege Denizi'ndeki karasuları sorunu ABD'nin 1988 yılında karasularını 12

mile çıkardığını açıklamasıyla daha da alevlenmiştir. Söz konusu gelişme üzerine Türk Dışışleri Bakanlığı, Atlantik ve Pasifik Okyanusları ile Ege Denizi arasında hiçbir benzerlik bulunmadığını belirterek, bahse konu uygulamanın Ege Denizi bakımından geçerli olamayacağını belirtmiştir. Konu hakkında açıklama yapan ABD’li yetkililer de söz konusu uygulamanın Ege Denizi için bir örnek teşkil edemeyeceğini vurgulamışlar, Türkiye’nin tepkisinden çekinen Yunanistan da konu hakkında herhangi bir girişimde bulunmamıştır (Bilge, 1996: 58-59). Türkiye ise, 8 Haziran 1995’te Meclis kararıyla Yunanistan’ın 6 mil üzerine çıkma girişimini “*casus belli*” sayarak savaş sebebi kabul ettiğini duyurmuştur (http://www.aksiyon.com.tr/search_archive.action?issue_id=269 Erişim: 13.11.2014).

Hatta 1996 yılının başlarında iki ölkö arasında yaşanan Kardak Kayalıkları Krizi bunun en somut örneğidir. Figen Akad isimli bir geminin Kardak Kayalıklarında 25 Aralık 1995 tarihinde karaya oturması sonucu, bu kayalıkların hangi devlete ait olduğu konusu gündeme gelmiş ve anılan kayalıklar üzerindeki egemenlik iddiaları, bundan böyle, Türkiye ile Yunanistan arasında resmi bir nitelik kazanmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak, Yunanistan’ın uluslararası antlaşmalar ile kendisine devredilen adalar ve verilen hakların da ötesinde, Anadolu’nun 6 mil dışındaki alanlarda kalan bütün ada, adacık ve kayalıklara sahip olmak istemesi, Ege’de yeni ve belki de çok önemli bir başka sorunu gündeme getirmiştir. Bu sorun çözömlenmeden, denizdeki yetki alanları ve bunlar üzerindeki hava sahasına ilişkin geçmişten beri süregelen sorunların çözömlünün daha da zorlaştığı ve zorlaşacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, Kardak Kayalıklarında somutlaşan sorunun çözömlü büyük bir önem taşımaktadır. Türkiye ile Yunanistan’ın, Ocak 1996’da Kardak Kayalıkları yüzünden bir savaşın eşğine kadar gelmesini diğö devletler anlamakta güçlük çekmiş, hatta uluslararası kamuoyunda bu gerginliği ilginç ve gülünç olarak yorumlayanlar da olmuştur. İki devlet arasında bir krize neden olan Kardak Kayalıkları, ekonomik ve jeopolitik yönden çok önemli görölmeyebilir. Ancak, kayalıkların egemenliğinin kime ait olduğunun tescil edilmesi ile iki devletin elde edeceği siyasî ve hukukî avantajlar, çok önemlidir. Kardak Kayalıkları bu nedenle bir semboldür. Ayrıca, Yunanistan’ın tarihsel süreç içerisinde “Ege” hassasiyeti de göz önüne alınacak olursa bu durum daha iyi anlaşılacaktır.

Türkiye’nin Ege Denizi’nde 12 millik karasuları uygulamasını bir savaş nedeni olarak görmesinin arkasında yatan en önemli sebep ise, Türkiye’nin kıta

sahanlığı yüzölçümü ile açık deniz alanlarının küçülmesi nedeniyle büyük zararlara uğrayacak olması ve Ege Denizi'nin siyasi statüsünün değişecek olmasıdır. Türkiye ve Yunanistan arasındaki kıta sahanlığının tam olarak belirlenmemiş olması konunun başka bir boyutunu oluşturmaktadır. Kıta sahanlığına ilişkin düzenlemeler getiren 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi ile 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi, kıta sahanlığının karasularının dış sınırlarından itibaren başlayacağını hüküm altına aldığından, karasularının 6 milden 12 mile çıkarılması durumunda aradaki altı millik fark otomatik olarak kıta sahanlığına dönüşecektir. Böyle bir durumun olması halinde ise, Türkiye Ege Denizi'ndeki payının yaklaşık %27'sini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya gelecektir (Özman, 1986, s. 20). Aynı zamanda böylelikle halen açık deniz statüsünde olan yerler Yunanistan'ın karasularına dönüşecektir. Netice olarak Ege Denizi adeta bir Yunan gölüne dönüşecek ve söz konusu coğrafyada deniz trafiği Yunanistan'ın yetkisine gireceğinden İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının taşıdığı stratejik önemin bir anlamda ortadan kaybolmasına yol açacaktır. Bu durum dış ticaretinin yaklaşık %90'nını deniz yoluyla yapan ve söz konusu oranın da %75'ini Ege Denizi üzerinden gerçekleştiren Türkiye için ekonomik açıdan da kabul edilemez bir tablo ortaya koymaktadır (Kurumahmut, 1998, s. 21-22). Dolayısıyla 6 millik karasularının daha da arttırılması, Türkiye'nin Ege Denizi'nin dışında bırakılması ve kendi karasularına hapsedilmesi gibi bir duruma neden olacaktır. Mevcut 6 deniz miliyle Türkiye, uluslararası sulardan geçerek Akdeniz'den boğazlara ulaşabilirken, İzmir limanına Yunan sularına uğramadan ulaşabilirken, 12 deniz miliyle Yunan adalarını birbirinden ayıran açık denizler ortadan kalkmakta ve Türkiye'nin, kendi sınırları içerisindeki İzmir ve İstanbul'daki ana limanlarına ulaşabilmesi için Yunan sularından geçmesi gerekmektedir (Crisis Group, 2011, s. 5. Karşılaştırmalı haritalar için bkz. Ek-1 ve Ek-2).

Aynı zamanda Yunan karasularının genişlemesiyle Yunanistan'a ait bölgedeki hava sahası da genişleyecektir. Bu durum da şüphesiz, hakların kötüye kullanılmaması gerektiğine ilişkin uluslararası hukuk teamüllerine aykırı bir durum oluşturacaktır (Bilge, 1996, s. 60). Nitekim Türkiye, bir devletin karasularının genişliğini belirlerken diğer bir devletin açık denizlere doğrudan çıkmasını engelleyemeyeceği, dolayısıyla tarihsel süreç içerisinde de Ege Denizi'nde hiçbir zaman 6 milin üstünde bir karasu sınırının olmadığı tezini sıklıkla savunmuştur (Kurumahmut, 1998: 20).

Karasularının genişliği sorunu, uluslararası deniz hukukunun en karmaşık ve tartışmalı konuları arasında gelmektedir. Böyle bir sorunu Ege Denizi gibi dar ve özellikleri olan denizlerde, tek taraflı iradelerle çözmeye çalışmanın sorunu ölümsüzleştirdiği söylenebilir. Çünkü Ege, jeolojik özellikleri ile üzerindeki çok sayıdaki adanın varlığı ve konumları nedeniyle çok özel bir denizdir. Ege kıta sahanlığının yaklaşık %90’nının Yunanistan’a devredilmesi anlamına gelecek şekilde (Kurumahmut, 2002: 43) Ege Denizi’nde 6 millik karasularının ötesinde bir düzenlemeye gitmek, Türk ve Yunan taraflarına Ege Denizi’nde kıta sahanlığına ilişkin her türlü girişim ve eylemlerden kaçınma sorumluluğunu yükleyen 1976 tarihli Bern Mutabakatının ihlali anlamına da gelecektir (Bilge, 1996, s. 60). Keza Uluslararası Adalet Divanı’nın 1951’deki İngiltere-Norveç ile 1974 İngiltere-İzlanda balıkçılık davalarında verdiği *“karasuyu genişliği saptama konusunda kıyı devletinin yetkili olması, ancak buna başka devletlerin itiraz etmemesi durumunda geçerlidir”* kararı konumuz bağlamında oldukça önemlidir (Aklar, 2003).

Diğer yandan, Türkiye ve Yunanistan arasında çatışma riskinin yoğun olduğu karasularının genişletilmesi sorununda Yunanistan’ın bunu bir ulusal egemenlik hakkı olarak görmesi ve bu hakkın kullanılmasını da zamanı geldiğinde gerçekleştireceğini açıklamış olması, Türkiye’nin ise söz konusu uygulamayı savaş nedeni sayma kararlılığıyla birlikte ele alındığında, uzlaşmanın kısa sürede gerçekleşebilmesini imkânsız gibi görünmektedir. Bu bakımdan ele alındığında ise, süreç içerisinde Yunanistan’ın ulusal karasuları sınırını 12 mile genişletme politikasını uluslararası desteklerle pekiştirmek yönünde çaba göstermiş olduğu görölmektedir. Gerek ABD gerekse Avrupa Birliği ile olan ilişkileri çerçevesinde Yunanistan, Ege Denizi’nde ulusal karasularını 12 mile genişletmesi durumunda Türkiye ile girişeceği bir sıcak çatışma sırasında uluslararası destekten yoksun kalmama çabası içerisinde. Nitekim 1976 yılında ABD ve Yunanistan arasında gerçekleştirilen Savunma ve İşbirliği Anlaşması’na ilişkin görüşmeler sırasında Yunanistan, Ege Denizi’nde çıkacak bir Türk-Yunan savaşında ABD’nin Yunanistan’a destek vermesini hükme bağlamak istemiştir (<http://www.geocities.com/turkishgreek/trkgr.htm> Erişim: 23.09.2012).

Yunanistan’ın Avrupa Birliği’ne üye olması ise konuyu yeni bir boyut kazandırmıştır. Yunanistan’ın Avrupa Birliği ‘ne tam üye olmasının sağlamış olduğu avantaj ile Ege’deki karasuları uyumsuzluğunu Avrupa Birliği’nin dış sınırlarına

ilişkin kurallar çerçevesinde değerlendirme çabasında olduğu, karasuları yüzünden çıkabilecek bir sıcak çatışmada Türkiye'nin tepkisini Avrupa Birliği'nden sağlayacağını düşündüğü destekle karşılama ve çatışmayı Avrupa Birliği'nin sınırlarına yönelik gibi gösterme çabası içinde olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye'nin tam üye olarak içerisinde yer almadığı Avrupa Birliği ile olan sınırlar çerçevesinde düşünüldüğünde Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi'ndeki sınırlar aynı zamanda Avrupa Birliği'nin dış sınırlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Ege'de karasularının 12 mile genişletilmesi, aynı zamanda Avrupa Birliği'nin sınırlarının da genişlemesini doğuracaktır. Ancak, Türkiye'nin bu yöndeki bir uygulamayı savaş nedeni saymakta oluşu, bu olasılığın gerçekleşmesi durumunda Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getireceği gibi, Avrupa Birliği'ni de sıcak bir çatışmanın veya bunalımın içerisine sürükleyebilecek niteliktedir (<http://www.geocities.com/turkishgreek/trkgr.htm> Erişim: 23.09.2012).

4.2. Kıta Sahanlığı Sorunu

Kıta sahanlığı; kıyı devletinin kara ülkesinin denizin altında süren doğal uzantısına verilen addır. Kıta sahanlığı kavramının hukuksal anlamda ortaya çıkışı, 1945 yılında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Truman tarafından yayımlanan bildiriye dayanmaktadır (Pazarcı, 1993, s. 338). Truman Bildirisinde, doğal kaynakların korunması ve bunlardan yararlanılması amacıyla ABD kıyılarına bitişik olan ve açık deniz altında yer alan kıta sahanlığını oluşturan deniz yatağı ve onun toprak altındaki yetkilerinin ABD hükümetine ait olduğunu vurgulamaktaydı (Bilge, 1996: 36). ABD'yi böyle bir tasarrufa yönlendiren olgu ise Texas petrollerinin deniz altına kadar uzanmasıydı (Aklar, 2003).

1950'li yıllardan bu yana söz konusu kavram, uluslararası hukukun bir parçası olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Nitekim Truman Bildirisinin ardından çok sayıda devlet kendi kıta sahanlıkları konusunda düzenlemelere gitmişlerdir. Kıta sahanlığı konusunda karşılaşılan belirsizlikleri gidermek amacıyla 1958 yılında Cenevre'de toplanan Deniz Hukuku Konferansı neticesinde "Kıta Sahanlığı Sözleşmesi" imzalanmıştır. Söz konusu sözleşme devletlere, 200 metre derinliğe kadar hak tanımakta, 200 metre derinliğin ötesinde ise devletlerin işletebilme imkânları varsa işletme hakkına sahip olacaklarını belirtmekteydi (Pazarcı, 1993, s. 339-341). Zaman içerisinde 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesinin

oluşan yeni ihtiyaçlara cevap veremez hale gelişi devletleri alternatif çözüm arayışlarına yönlendirmiştir. Birleşmiş Milletlerin daveti üzerine 1974 yılından itibaren yapılan toplantılar neticesinde 1982 yılında, kıta sahanlığını kıyı devletlerin karasuları ötesinde kıta kenarına kadar uzanan veya bu kenar daha dar ise 200 mile kadar giden doğal uzantı olarak tanımlayan Deniz Hukuku Sözleşmesi imzalanmıştır (Bilge, 1996, s. 37-38).

Kıta sahanlığının Ege sorunu bağlamında taşıdığı önem, Ege’ye ilişkin Türk-Yunan sorunlarının çözümünün kıta sahanlığı sorunu ile yakından ilgili olmasından ve bu sorunun çözüme kavuşması halinde diğer sorunların da çözümlenmesinin mümkün olabileceğinden kaynaklanmaktadır. Ege Denizi kıta sahanlığı alanlarının Türkiye ve Yunanistan arasında sınırlandırılmasına ilişkin sorunun ortaya çıkması 1970’li yılların başına kadar gitmektedir (Acer, 2002, s. 60). Ege’de her iki devlet arasında yaşanan sorunun temelinde Yunanistan’a ait adaların karasularının Türk kıta sahanlığı ile örtüşmesinin yattığı söylenebilir (Başeren, 2002, s. 83). Görünürde Ege Denizi’nde kıta sahanlığına ilişkin sorunun ortaya çıkmasına neden olay ise, her iki devletin Ege’de yaptıkları petrol ve maden arama çalışmalarıdır. 1963 yılında bölgede arama çalışmalarına başlayan Yunanistan, 1973 yılında Tasos Adası karasuları içerisinde günlük 25.000 varil kapasiteli bir petrol yatağı bulmuştur (Bilge, 1996, s. 38). Türkiye’de bu gelişmeler üzerine 1973 yılında Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’na, Ege Denizi’nin doğusundaki bazı bölgeleri kapsayan 27 adet petrol arama ruhsatı vermiş (Yolga, 1986, s. 33) ve 1974 yılı içerisinde de yeni ruhsatlar vermeye devam etmiştir (Bilge, 1996, s. 38-39). Yine Türkiye’nin, 1976 yılında Ege’nin açık deniz alanlarında sismik araştırmalar yapmasının gerilimi tırmandırdığı söylenebilir (Pazarcı, 1993, s. 348). Yunanistan, Türkiye’nin araştırmalar yapacağını bildirdiği bölgelerden bir kısmının bölgedeki Yunan Adalarının (*Samothrace, Limnos, Aghios Eustaritos, Lesvos, Chios, Psara ve Antipsara*) kıta sahanlıkları olduğunu ve bu nedenle de bu girişimin uluslararası hukuka aykırı olduğunu bildirerek itiraz etmiş (Pazarcı, 1993, s. 348) ve hatta daha da ileri giderek sorunu 19 Ağustos 1976 tarihinde Uluslararası Adalet Divanının önüne getirmiş, fakat Divan yetkisizlik kararı vererek davayı reddetmiştir (Acer, 2002, s. 60). Aynı yıl içerisinde her iki devletin temsilcileri İsviçre’nin başkenti Bern’de bir araya gelerek Bern Anlaşması’nı imzalamışlardır. Söz konusu anlaşma ile her iki devlet de Ege’de herhangi bir girişimde bulunmayacakları ve sorunu

müzakere yoluyla halledecekleri konusunda uzlaşmaya varmışlardır. Devam eden görüşmelerden bir sonuç alınamamış ve Bern Sözleşmesi'nin imza edilmiş olmasıyla sorun bir anlamda çözüme kavuşturulmamış ancak dondurulmuştur (Gönlübol, 1986, s. 9).

Aradan geçen yaklaşık kırk yıla rağmen soruna bir çözüm bulmak mümkün olmamıştır. Sorunun çözümsüzlükle karşılanmasının arkasında başka nedenlerin de bulunduğu muhakkaktır. Şüphesiz söz konusu sorunun çözülememesinde Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin niteliği en temel neden olarak karşımıza çıkmaktadır. İki ülke arasındaki mevcut ilişkilerin niteliği, iki ülkeyi ilgilendiren diğer sorunlarda olduğu gibi, bu sorunun çözümü için bir araya gelmelerini engellemekte, taraflar bir araya gelseler dahi herhangi bir taviz verme eğilimi içerisine girmemektedirler. Çözümsüzlüğün bir diğer nedeni ise, her iki tarafında aralarındaki problemler konusunda birbirlerinden çok uzak görüşlere ve hukuksal değerlendirmelere sahip olmalarıdır (Acer, 2002, s. 61). Tarihsel süreç içerisinde her iki tarafın birbirine karşı beslediği “öteki” algısı ise çözümün önündeki başka bir engeldir.

İki ülke arasında yaşanan 1987 yılındaki kıta sahanlığı buhranı ise, her iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiş ancak ABD'nin araya girmesi ile muhtemel bir çatışma önlenmiştir. 1996 yılında dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz tarafından yapılan “Ege’ye ilişkin tüm sorunları bir bütün olarak çözmek için ön şartsız görüşmelere başlama” çağrısından da istenen anlamda bir sonuç alınamamıştır (Bilge, 1996, s. 46). Bununla birlikte, Aralık 1999’da Helsinki Zirvesi’nde varılan mutabakat sonucu, Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi’ne ilişkin sorunların, uyuşmazlıkların çözümlenemediği takdirde Uluslararası Adalet Divanı’na götürülmesine ilişkin sürecin başlatılması kararlaştırılmış bulunmaktadır. İki ülke arasında uyuşmazlık konularının çözümüne ilişkin girişimlerin sonuç verip vermeyeceği belirsiz olmakla birlikte, bu konuda tarafların daha iyimser oldukları söylenebilir.

Ege kıta sahanlığı uyuşmazlığına ilişkin olarak tarafların hukuksal görüşlerini ana çizgileriyle belirtmek gerekirse, Yunanistan’ın bütün adalarının da kıta sahanlığı bulunduğu ve adaların kıta ülkeleri ile eşit olarak değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin tezine karşı, Türkiye’nin özellikle Ege’nin kendine özgü koşulları

nedeniyle Anadolu’nun kıta sahanlığı üzerinde yer alan ya da Anadolu kıyılarına daha yakın bulunan adaların kıta sahanlığına sahip olamayacaklarını ileri sürdüğü görölmektedir. Yunanistan 1958 Cenevre Sözleşmesi’ne dayanarak adaların da kendi başlarına kıta sahanlığının bulunduğunu, Yunan kıta ülkesi ve adaları arasına yabancı bir deniz alanının girmemesi gerektiğini ve kıta sahanlığının tespitinde “eşit uzaklık ilkesi” uyarınca gerekli hesaplamalarda en doğudaki Yunan adaları ile Türkiye’nin arasında kalan bölgede bir belirleme yapılması gerektiğini savunmuştur (Kurumahmut, 1998, s. 24). Türkiye ise kıta sahanlığının ancak bir anlaşma ile belirlenebileceğini, Ege Denizi’nin kendine has özelliklerinin bulunduğunu, Yunanistan’ın üzerinde hak iddia ettiği kıta sahanlığının Anadolu’nun doğal uzantısı olduğunu ve hakça çözüm bağlamında Ege Denizi’nden her iki devletin eşit olarak yararlanmaları gerektiğini belirtmiştir (Pazarcı, 1993, s. 351-352).

Kıta sahanlığı sorununun çözümüne ilişkin olarak devletlerin “hakkaniyet ilkeleri uyarınca sınırlandırma” ve eşit uzaklık ilkesi uyarınca sınırlandırma” olarak iki görüş etrafında toplandıklarını görmek mümkündür (Özbek, 2002, s. 44). Fakat, Ege Sorunu konusunda da Yunanistan ve Türkiye’nin bu iki görüş bağlamında uzlaşamadıkları görölmektedir. Kıta Sahanlığı konusunda Yunanistan görüşlerini, 1958 yılında imzalanan Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi’nde kabul edilmiş kıta sahanlığına ve bu alanların sınırlandırılmasına ilişkin maddelere dayandırmaktadır. Sözleşmenin 1. maddesinin 1/b paragrafına göre ‘kıta sahanlığı’ kavramı şu alanları ifade eder: a) *Kıyıya bitişik denizin tabanı ya da altındaki fakat karasularının dışındaki, 200 metre derinliğe kadar yada bunun ötesinde belirtilen alanın doğal kaynaklarının işletilebildiği derinlik çizgisine kadar uzanan alanlar, b) Adaların kıyılarına bitişik benzeri alanların deniz yatağı ve onun toprak altındaki kısmı.*

Yunanistan söz konusu sözleşmeye dayandırdığı görüşleriyle Ege Denizi’ndeki adaların kıta sahanlığının bulunduğunu ve bu nedenle kıta sahanlığı sınırlandırması yapılırken adaların da kıta ülkesi ile eşit statüde kıta sahanlığına sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Yunanistan yine sınırlandırma çizgisinin nasıl belirleneceğine ilişkin olarak da Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi’nin 6. maddesinin 2. paragrafına dayanmaktadır. Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi’nin 6. maddesinin 2. paragrafı şu şekildedir: *Herhangi bir antlaşma olmadığı durumlarda veya özel durumlarca başka bir sınırlandırma çizgisi haklı gösterilmedikçe, sınırlandırma çizgisi, bütün noktaları her bir devletin karasularının ölçümünde*

esas teşkil eden kıyı çizgisine eşit uzaklıkta olan eşit uzaklık çizgisidir.

Buna göre, Doğu Ege'deki Yunan adaları ile Türkiye arasındaki kıta sahanlığı çizgisinin eşit uzaklık çizgisi olarak belirlenmesi gerektiğini iddia etmiş ve söz konusu maddenin uygulanmasını engelleyecek “özel durumlar”ın Ege Denizi'nde mevcut olmadığını ileri sürmüş ve bu iddialarını 1969 yılında Uluslararası Adalet Divanı'nın Kuzey Denizi Davaları'nda verdiği kararına dayandırmıştır (Acer, 2002, s. 62-63).

Türkiye ise, sorunun ortaya çıktığı 1970'li yıllarda Doğu Ege'deki Yunan adalarının tümünün Türkiye'nin doğal kıta sahanlığının uzantısı üzerinde bulunduğunu ve bu nedenle söz konusu adaların kıta sahanlıklarının da olmaması gerektiğini ileri sürmüştür. Türkiye'nin ileri sürdüğü bu iddianın temelinde ise Uluslararası Adalet Divanı'nın 1969 yılında Kuzey Denizi davalarında “doğal uzantı” kavramına yaptığı vurgu yatmaktadır. Kuzey Denizi davalarında Danimarka ve Hollanda, Almanya karşısında her devletin kıta sahanlığı alanlarının kendisine yakın alanları kapsamaması gerektiği iddiasına başvurmuşlar, Uluslararası Adalet Divanı ise, asıl olanın yakınlıktan ziyade her devletin kendi doğal uzantısına kıta sahanlığı olarak sahip olması gerektiğini belirtmiştir. İlerleyen yıllarda ise Türkiye, uluslararası hukukun izlediği trendi de göz önüne alarak “hakkaniyete uygun çözüm” konusuna vurgu yapmaya başlamıştır. Sonuç olarak Türkiye, topraklarına çok yakın olan Yunan adalarının varlığının ve Ege Denizi'nin kendine has özelliklerinin de dikkate alınarak kıta sahanlığının Ege Denizi'nin ortasında geçen bir çizgi olması gerektiğini savunmaktadır (Acer, 2002, s. 63-64).

Aslında kıta sahanlığına ilişkin sorunlar çeşitli devletler arasında da gündeme gelmiş ve bu devletler de konuyu çözümlemesi için Uluslararası Adalet Divanının önüne getirmişlerdir. Bu davalara örnek olarak; 1969 tarihli Hollanda, Almanya ve Danimarka arasındaki Kuzey Denizi davaları, 1976 tarihli İngiltere-Fransa, 1982 tarihli Tunus-Libya, 1984 tarihli Kanada-ABD arasındaki Maine Körfezi, 1985 tarihli Libya-Malta yine 1985 tarihli Gine-Gine Bissau, 1992 tarihli Kanada-Fransız St. Pieere ve Miquelon adaları, 1993 tarihli Danimarka'nın Greenland adası ile Norveç'in Jan Mayen adası arasındaki Jan Maeyen adası davaları (Pazarcı, 1988: 345) ile 1999 tarihli Katar-Bahreyn davası (Acer, 2002, s. 65) ve Eritre-Yemen davası verilebilir (Başeren, 2002, s. 81). Uluslararası Adalet

Divanının söz konusu davalarda verdiği kararlar, bahse konu uyuşmazlıkların meydana geldiği coğrafyanın Ege Denizi’ne benzemesinden dolayı, Ege kıta sahanlığı sorununa da uygulanabilir nitelikte görölmektedir. Bu davalarda verilen kararların dayanağını “hakça çözüm” anlayışı oluşturmaktadır. Hakça çözümü sağlamak için de kısaca hakkaniyet prensipleri olarak ifade edilen, coğrafyanın üstünlüğü ve diğer faktörlerin dikkate alınmasına ilişkin prensipler esas alınmıştır.

Kıta sahanlığına ilişkin sınırlandırmaların hakkaniyet prensipleri temelinde ve bütün ilgili unsurların dikkate alınarak yapılması gerektiği artık uluslararası hukukta kabul gören bir teamöl haline gelmiştir (Özbek, 2002: 46). Ancak bu noktada karşılaşılan sorun ise hangi çözümün hakça çözümü sağlayacağı noktasında odaklanmaktadır. Bu anlamda uyuşmazlıklara getirilen çözüm bağlamında karşımıza çıkan ilk prensip “coğrafyanın üstünlüğü prensibi” olmaktadır. Coğrafya ile vurgulanmak istenen, anlaşmazlığa taraf devletler arasındaki anakara coğrafyasıdır. Bu bağlamda anakara kıyıların uzunluğu ve kıyı çizgisi üzerinde kıvrımlar, girinti ve çıkıntılar dikkate alınmaktadır. Uluslararası Adalet Divanı söz konusu prensibe, Kuzey Denizi davasında *“coğrafyanın yeniden şekillendirilmesi söz konusu olamaz”*; İngiltere-Fransa davasında *“eşit uzaklık ya da başka herhangi bir sınırlandırma metodunun uygunluğunu coğrafi şartlar belirler”*; Tunus-Libya davasında *“kara denize hakimdir”* ve Libya-Malta davasında *“tarafkların kıyıları başlama çizgisini oluşturur”* gerekçeleri ile vurgu yapmıştır. Yine benzer biçimde Kanada-Fransa arasındaki davada, Jan Mayen davasında ve Katar-Bahreyn davasında Uluslararası Adalet Divanı, coğrafyanın üstünlüğü prensibine atıf yapmıştır (Acer, 2002, s. 68). Coğrafyanın üstünlüğü prensibinde tarafların üzerinde anlaştıkları bir sınır (Örneğin Eritre-Yemen davasında eşit uzaklık çizgisi yerine üzerinde her iki tarafın da anlaştığı bir tarihi çizgi başlangıç için temel sınırlandırma çizgisi olarak esas alınmıştır) varsa bundan, yoksa genellikle her iki kıyıya eşit uzaklıkta oluşturulan bir sınır başlangıç noktası olarak esas alınmakta ve daha sonra coğrafyanın getirdiği özellikler temelinde bir çözüme ulaşmak amaçlanmaktadır (Özbek, 2002, s. 49 ve 54).

Uluslararası Adalet Divanının kıta sahanlığına ilişkin olarak hakkaniyete uygun çözüm bağlamında uyguladığı bir diğer prensip ise “diğer faktörlerin dikkate alınmasına ilişkin prensip”tir. Kısaca hakkaniyetin sağlanmasının sadece coğrafi unsurların dikkate alınmasıyla sağlanamayacağını, problemi etkileyen

diğer faktörlerin de dikkate alınmasının gerekli olduğunu ifade eden bu görüşe göre problemin çözümünde dikkate alınacak diğer faktörlerin sınırını yalnızca, söz konusu faktörün kıta sahanlığı ve/veya münhasır ekonomik bölge kavramları ile ilgili olması oluşturmaktadır. Uluslararası Adalet Divanının kararlarına göre dikkate alınması gereken diğer faktörler arasında ilk sırayı bölgede mevcut adalar ve diğer coğrafi formasyonlar almaktadır. Ancak her ne kadar adaların da kendilerine ait kıta sahanlıkları bulunsun da, bu durum adaların anakara ile aynı statüde oldukları anlamına gelmemektedir. Sonuçta adalar kıta sahanlığına ilişkin tespitlerde sınırlandırma çizgisini ya hiç etkilememekte veya çok az etkilemektedirler. Örneğin Tunus-Libya arasındaki davada Uluslararası Adalet Divanı, Tunus'un Kerkennah adalarına yarım etki tanımıştır. Yine Gine-Gine Bissau davasında kıyı uzunlukları belirgin biçimde farklı olmayan, kıyı şekilleri benzer olan iki taraf arasındaki sınırlandırmada bu tür adaların sınırı önemli bir derecede etkilemelerine izin verilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Benzer kararların Eritre-Yemen, İngiltere-Fransa ve Katar-Bahreyn davalarında verildiğini görmek mümkündür. Uluslararası Adalet Divanı söz konusu kararlarda adalara ilişkin değerlendirmelerini yaparken adaların sosyal ve ekonomik açıdan taşıdıkları önemi bir kıstas olarak almıştır (Acer, 2002, s. 70-71).

Adalar dışında dikkate alınması gereken bir diğer faktör ise, deniz tabanının jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada değinilmesi gereken en önemli olgu ise “doğal uzantı” kavramıdır. Ancak uluslararası hukukta doğal uzantı kavramının da, özellikle mesafe faktörünün daha önemli bir unsur olarak ele alınması gerektiğine ilişkin değerlendirmeler çerçevesinde, artık önemini yitirmeye başladığını ifade etmek olasıdır. Bu değerlendirmeler ışığında jeolojik ve jeomorfolojik öğelerin sınırlandırma çerçevesinde mutlak olmasa da nispi bir etki yaptığı söylenebilir (Acer, 2002, s. 72).

Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin tespitinde dikkate alınması gereken diğer bir faktör ise canlı türleri, madenler ve diğer mineral kaynakları, akıntı ve enerji kaynaklarının oluşturduğu doğal kaynaklardır (Özbek, 2002: 50). Bu anlamda özellikle balıkçılık gibi bölge halkına önemli gelir kaynağı sağlayan doğal kaynakların kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin belirlenmesinde önem taşıdığını belirtmekte yarar bulunmaktadır. Uluslararası yargı kararları bölgedeki

mevcut doğal kaynakları ağır biçimde orantısız paylaştıran bir sınırlandırma çizgisinin hakkaniyete uygun bir çözüm olmadığını ortaya koymaktadır (Acer, 2002, s. 72-73). Son olarak sınırlandırmayı etkileyen bir başka unsur ise, balıkçılık veya petrol arama ruhsatları gibi bölgedeki mevcut veya muhtemel sınırlardır (Başeren, 2002, s. 90).

Hakkaniyet doğrultusunda çözüme ulaşma konusunda kullanılan diğer prensipler ise “oransallık ve projeksiyon prensipleri”dir. Oransallık ve projeksiyon prensipleri temel olarak kıta sahanlığına etki eden coğrafi prensiplerinin ne dereceye kadar etkili olacaklarını tespit etmeye yönelik düzenlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Acer, 2002, s. 74). Bu prensiplerden oransallık, sınırlandırma sonucunda iki devletin kıyı uzunlukları arasındaki oran ile bu ülkelere verilen kıta sahanlıkları ve/veya münhasır ekonomik bölge akanları arasındaki oranın birbirine yakın olması gerektiğini vurgulamaktadır (Başeren, 2002, s. 100). Dolayısıyla sınırlandırmada dikkate alınan faktörler, kıyı uzunlukları arasındaki oranın sınırlandırmaya yansımaları önemli ölçüde değiştirecek bir etkiye sahip olmamalıdır. Bu anlamda üzerinde durulması gereken bir diğer faktör ise, “kapatmama prensibi”dir. Söz konusu prensip ile bir ülkenin yakınındaki deniz alanını bir başka ülkeye vermekle sonuçlanan bir sınırlandırma metodunun hakkaniyete aykırı olacağı vurgulanmak istenmektedir. Ancak gerek oransallık gerekse kapatmama prensiplerinin mutlak bir biçimde uygulanmadığı belirtmekte de yara bulunmaktadır (Acer, 2002, s. 75).

Kıta sahanlığına ilişkin olarak yukarıda anlatılmaya çalışılan gelişmeler ve prensipler bağlamında, öncelikle hakkaniyete uygun bir çözüm uygulanmasının gerekliliği muhakkaktır. Bu nedenle Yunanistan’ın özellikle 1970’lerde vurgu yaptığı eşit uzaklık prensibinin artık geçerliliğini yitirdiği söylenebilir. Çünkü eşit uzaklık metodunun hakkaniyetli sonuca ulaşmak için yetersiz kaldığı durumlarda, eşit uzaklığın kullanımından tamamen vazgeçilmesi hukuken mümkündür (Özbek, 2002, s. 56). Diğer taraftan hakkaniyet prensiplerine göre, anakara coğrafyasının üstünlüğü bağlamında Ege Denizi’nde öncelikle ve temel olarak dikkate alınması gereken unsur adalar değil, anakaranın coğrafi özellikleri olmalıdır (Özbek, 2002, s. 57). Dolayısıyla Yunanistan’ın Ege adalarının da kıta sahanlığına sahip olmaları gerektiği ve kıta sahanlığı tespit edilirken eşit uzaklık ilkesinden hareket edilmesi gerektiği şeklindeki iddiaları uluslararası hukukun getirdiği hakkaniyet prensiplerine

de ters düşmektedir. Öte yandan gerek oransallık gerekse kapatmama prensipleri dâhilinde özellikle Doğu Ege'deki Yunan adalarının kıta sahanlığı tespit edilirken de hakkaniyete uygun davranılması gerekmektedir. Söz konusu adalara ilişkin olarak kıta sahanlığı kabul edildiğinde, Türkiye'nin kıta sahanlığına sahip olma imkânı kalmamakta ve bu durum da hakkaniyete ters bir değerlendirme olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapatmama prensibi bağlamında da, adalara kıta sahanlığı tanınması halinde Türkiye kıyılarının önü tamamen kapatılmış olacaktır. Yine bölgedeki mevcut balık stoku, maden ve petrol rezervlerinin oldukça sınırlı olduğu ve bölgenin nispeten dar bir alanı içermesi nedeniyle jeolojik ve jeomorfolojik unsurların da dikkate alınmaması gerektiğini belirtmekte yarar bulunmaktadır (Öztürk ve Diğ., 2002, s. 118-119).

Bu değerlendirmelerin ışığında, Yunanistan'ın kıta sahanlığı konusunda üzerinde en fazla durduğu argümanlardan olan adaların da kıta sahanlığına sahip olması ve anakaralar ile eşit değerlendirmeleri gerektiği yönündeki iddiaların uluslararası hukuk değerlendirmelerine de ters düştüğünden, benzeri etkiler doğuran Batı Ege'deki adalar da dâhil olmak üzere, Ege Adalarının büyük çoğunluğuna ya hiç kıta sahanlığı verilmemeli veya sınırlı sayıda verilmelidir.

4.3. Hava Sahası ve FIR Sorumluluklarına İlişkin Sorunlar

Aslında Ege Denizi'ndeki hava sahası sorunu, karasularının 6 milin üzerine genişletilmesi sorunu ile yakından ilgilidir. "Uçuş Bilgi Bölgesi" ya da İngilizce kısaltmasıyla "FIR" (*Flight Information Region*) ile Yunanistan'ın 10 millik hava sahası iddiaları çözüm bekleyen sorunlar olarak gözükmektedir (Kurumahmut, 1998, s. 25). Ulusal hava sahasının genişliğine ilişkin tartışmalar, 1974 sonrasında Türk-Yunan ilişkilerinin gündeminde sıklıkla yer alan bir konu olmuştur. Bu konudaki tartışmaların, özellikle Yunan ulusal karasularının genişliği ile hava sahasının genişliği arasındaki farktan doğduğunu (Aksu, 2001) ve Yunanistan'ın uluslararası antlaşmalardan doğan hakları dışında, Ege'de daha fazla alan sahiplenme ve kontrol etme isteğinden kaynaklandığını söylemek mümkündür (Aklar, 2003).

Uluslararası hava hukukuna ilişkin konular, söz konusu alanda karşılaşılan sorunların çözülmesi amacıyla 1944 yılında Chicago'da toplanan "Sivil Havacılık Konferansı" neticesinde imzalanan Chicago Sözleşmeleri bağlamında

ele alınmaktadır. Söz konusu konferans neticesinde –daha sonra pek çok değişikliğe uğramakla birlikte- “Uluslararası Sivil Havacılık Geçici Anlaşması”, “Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesi”, “Uluslararası Hava Servisleri Transit Anlaşması” ve “Uluslararası Hava Ulaşım Anlaşması” imzalanmıştır (Pazarıcı, 1988, s. 383). Bunlardan “Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesi” ve ekleri çerçevesinde belirlenen uçuş bilgi bölgeleri ve rapor verme hatları, uçuş bilgi ve uyarı hizmetlerinin verildiği bir bölge veya hat olup, bu hizmetleri veren devletlere bir anlamda egemenlik hakkı sağlamaktadır (Kurumahmut, 1998, s. 25-26). Uçuş bilgi hizmetleri, önemli meteorolojik bilgilerini, ulaşım kolaylıklarını, havaalanlarının durumunu ve bölgedeki herhangi bir tehlikeyi bildirmeyi içerirken; uyarı hizmetleri ise kaybolan, kaza yapan ya da tehlikede olan hava araçlarına ilişkin bilgilerin arama kurtarma faaliyetleri ile görevli birimlere bildirilmesi görevlerini kapsamaktadır (Pazarıcı, 1988, s. 391).

Ege’de hava sahası ve FIR sorumluluklarına ilişkin sorunların özellikle, Yunan ulusal karasularının genişliği ile hava sahasının genişliği arasındaki farktan doğduğunu söylemek mümkündür. Uluslararası hukuk kuralları, devletlerin egemenliklerine ilişkin hakları düzenlerken, devletin egemenliğinin ülkesel toprakları, bu topraklara kıyı oluşturan karasuları ve bütün olarak, bu bölgeler üzerindeki hava sahasını kapsamakta olduğunu hükme bağlamıştır. Diğer bir ifadeyle, bir devletin karasuları sınırı ile ulusal hava sahasının genişliği aynı olmak zorundadır ve devletin bu alanlar üzerindeki münhasır egemenlik hakları bulunduğu kabul edilmektedir.

Ege’deki FIR hattı, kısa adı ICAO (*International Civil Aviation Organization*) olan Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı üyesi Ortadoğu bölgesi devletlerinin 1950 tarihinde İstanbul’da yaptıkları toplantıda kabul edilen belge ile belirlenmiştir. Anılan belgede tanımlanan FIR’lar 1952 yılında Paris’te yapılan Avrupa Ortadoğu bölgesel toplantısında da kabul edilmiştir (Öznel, 2003b). Söz konusu düzenlemelere göre, Türkiye ile Yunanistan’ın egemenliğindeki doğu Ege adaları arasında fiili olarak varolan karasuları sınırının batısında kalan bölge Yunanistan’ın denetimine bırakılmıştır. Türkiye söz konusu FIR hattının daha batıya kaydırılmasını isterken, Yunanistan uluslararası platformda “Türkiye’nin batı sınırlarını izleyen” ifadesiyle tasvir edilen FIR hattını -başta NATO ve Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) olmak üzere- çeşitli uluslararası platformlardaki girişimlerinde Yunanistan’ın

doğu sınır olduğunu iddia etmekte ve Ege hava sahasının yaklaşık yarısını oluşturan uluslararası hava sahasında Türk uçaklarına karşı uluslararası hukuka aykırı faaliyetler yürüterek gerginliğe sebebiyet vermektedir. Türkiye konuyla ilgili olarak 1966, 1968, 1971 ve 1974 yıllarında Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı nezdinde girişimlerde bulunmuşsa da herhangi bir sonuç elde edilememiştir.

1950 tarihindeki düzenlemeye göre ve 1952 yılında Paris'te yapılan toplantıda alınan kararlarda, Ege üzerinde uçan uçakların uçuş sırasında bilgileri Atina'ya vermeleri, ancak Türk karasularına girdikten sonra bu bilgileri İstanbul'a bildirmeleri kararlaştırılmıştır. 1974 yılına kadar bu uygulamalara devam edildikten sonra 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, iki ülke arasında bir savaş riskini gündeme getirdiğinden Türkiye, Ege'den gelebilecek bir sürpriz saldırı ile karşılaşmamak için Ege ve Akdeniz'i tehlikeli bölge ilan etmiş, ancak hareketin bitmesiyle bu durumu sonlandırmış ve Ege Denizi'ndeki FIR sorumluluk bölgelerini kuzey-güney doğrultusunda bir çizgi ile ikiye ayırarak ve bu çizgiye yaklaşan bütün uçakların uçuş bilgilerini İstanbul'a vermeleri gerektiğini bildirmiştir. Yunanistan ise, Ege Denizi'ni bütünüyle tehlikeli bölge ilan ederek bölgeyi uçuşlara kapatmıştır. Konuya ilişkin görüşmeler 1980 yılına kadar herhangi bir çözüme ulaşmakta başarısız kalırken, 1980 yılında Türkiye ve Yunanistan'ın söz konusu uygulamalardan vazgeçmeleri ile bölge trafiğe yeniden açılmıştır.

Ancak Yunanistan, Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesi'nin sadece sivil hava nakil vasıtalarına uygulanacağına ilişkin 3. madde hükmüne rağmen, Ege'nin Uluslararası hava sahasına çıkan Türk askeri uçaklarından da uçuş planlarını bildirmelerini isteyerek (Pazarcı, 1998, s. 392) ve İstanbul-Atina FIR hattını Türkiye'nin batı, kendisinin ise doğu sınırı olarak göstermeye çalışarak söz konusu FIR hattının batısında kalan bütün ada, adacık ile kayalıklar üzerinde egemenliği tesis etme ve Ege'yi bir Yunan gölü olarak görmeyi amaçlayarak sorun oluşturmaya devam etmiştir (Kurumahmut, 1998, s. 26-27).

Hava sahası bağlamında karşılaşılan bir diğer sorun ise, Yunanistan'ın 10 millik hava sahası iddialarıdır. Yunanistan 1931 yılında yayımladığı bir kararname ile karasuları 3 mil olmasına karşın, hava sahası genişliğini sivil havacılık ve hava polisliği amacıyla 10 mil olarak tespit etmiş ve bu ulusal düzenlemesini 44 yıl sonra 1975 yılında havacılık bilgi yayını ile dünyaya ilan ederek uyulmasını talep

etmiştir. Netice olarak, Ege karasularının yaklaşık %50’sinin üzerinde Yunan hava sahasının oluşması gibi bir durumla karşı karşıya kalınmıştır (Bilge, 1996: 61). Bu bağlamda Yunanistan, Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı’na (ICAO) başvuruda bulunarak ulusal hava sahasının 10 mil olarak belirlendiğini bildirmiştir. Böylelikle Yunanistan, uluslararası hukuk ve anlaşmalara aykırı hareket ederek iki ülke arasında gerginlik oluşturan bir diğer süreci başlatmış oldu (Öznel, 2003a). Türkiye, 1975 yılında göndermiş olduğu bir teleks mesajı ile Yunanistan tarafından ilan edilen 10 millik hava sahası uygulamasını kabul etmediğini açıklamıştır. Türkiye 1944 tarihli Chicago Sözleşmesi’ne de dayanarak, Yunanistan’ın karasuları sınırları ötesine taşan bir ulusal hava sahası saptayamayacağı, karasuları üzerindeki hava sahasının genişliği oranında devletlere egemenlik hakkı tanındığını savunarak, Yunanistan’ın 6 mil olan karasularının, kendisine, ancak 6 millik bir hava sahası vereceğini, 6 mil dışında kalan bölgenin bütünüyle uluslararası hava sahasını oluşturduğunu ve Yunanistan’a egemenlik hakkı tanımadığını vurgulamıştır. Yunanistan ise, FIR hattı bağlamında kendisine tanınan teknik sorumluluklara ilişkin durumu bir egemenlik yetkisi gibi algılamakta ve bu alanda uçuş yapan uçaklardan uçuş planı istemektedir (Öznel, 2003b).

Tarafların yaklaşımlarındaki katılığı korumaları ve yapılan çeşitli görüşmelerden bir sonuç alınamaması, Türkiye’nin 10 millik hava sahasını tanımadığını göstermek için askeri tatbikatlar sırasında Yunan karasuları ile iddia edilen 10 millik hava sahası arasındaki bölgelerde uçaklarını uçurmasıyla yeni bir boyut kazanmış; Türkiye’nin bu girişimlerini Yunanistan, ulusal hava sahasının ihlal edilmesi şeklinde yorumlamış ve her seferinde Türkiye’yi protesto etmiştir. Yapılan görüşmeler sırasında Yunanistan, ulusal hava sahasını 10 mil olarak belirlemiş olmasını uluslararası hukuka uygun bir girişim olarak değerlendirmiş ve 1931 yılından itibaren, Türkiye’nin, bu yöndeki uygulamalara tepki göstermediğini ileri sürerek, zımnî olarak Türkiye’nin 40 yıldan beri bu uygulamayı kabul ettiğini iddia etmiştir (Pazarcı, 1989, s. 117). Ancak söz konusu düzenlemeye uluslararası hukuk kurallarıyla bağdaşmadığı için hiçbir ülke uymadığı söylenebilir. Nitekim AB desteğine sahip Yunanistan, AB’ye karşı kendini haklı, Türkiye’yi ise tecavüzkâr gösterebilmek için zaman zaman bu konuda Türkiye’yi AB’ye şikayet etmektedir. Ancak Yunanistan’ın bu uygulamasını hiçbir ülke ve NATO tasvip etmemektedir (Aklar, 2003). Örneğin ABD, özellikle 1997 yılından itibaren Yunanistan’ın 10

mil hava sahası iddiasına karşı resmi bir tavır alarak bu iddianın kabul edilebilir olmadığını çeşitli vesilelerle resmi ağızlardan beyan etmiştir. Nitekim ABD Hava Kuvvetleri ve 6. Filo uçakları Ege Denizi'nde uçuş ve tatbikat yaparlarken 10 mil hava sahası uygulamasına hiç aldırmamakta ve Yunanistan'da buna karşı hiçbir şey yapamamaktadır (Öznel, 2003a).

Hava sahasına ilişkin sorunlar bağlamında ele alınması gereken başka bir alan ise, Yunanistan'ın Limni adası çevresinde 3.000 mil karelik bir "kontrol bölgesi" oluşturmasıdır. Türkiye'nin görüşüne göre, bütün uçakların önceden izin alarak uçabilecekleri iddia edilen Limni kontrol bölgesi, Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı kurallarının ihlali anlamına gelmektedir. Yunanistan bu konuda, Limni çevresinde oluşturulan terminal kontrol bölgesinin Ege Denizi uluslararası hava sahasının yalnızca küçük bir bölümünü işgal etmekte olduğuna vurgu yapmıştır (<http://www.geocities.com/turkishgreek/trkgr.htm> Erişim: 01.05.2012).

Yunanistan söz konusu uygulamalar bağlamında, kendi adaları ile havada birleşmek amacıyla koridorlar açarak uluslararası uçuş alanlarını daraltmakta ve uçuş serbestisini kısıtlamaktadır. Böylelikle Yunanistan, hava trafik güvenliğini arttırmak amacıyla uçuş bilgi bölgesi dâhilinde devletlere verilen teknik yetkiyi egemenlik yetkisine dönüştürerek Ege Denizi üzerindeki tüm hava sahası üzerinde egemenlik kurmaya çalışmaktadır (Bilge, 1996, s. 62).

Türkiye ve Yunanistan arasındaki karasularının genişletilmesi konusundaki anlaşmazlıkla birlikte ele alındığında, Yunanistan'ın karasularını 12 mil olarak genişletme isteğine karşı Türkiye'nin bu kararı savaş nedeni sayması, hava sahası konusunda Yunanistan'ın tutumunu etkileyen bir başka etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten de, Yunanistan'ın, Ege Denizi'nde ulusal karasuları sınırını 12 mil olarak belirlemesi durumunda, iki ülke arasında tartışma konusu olan pek çok sorun kendiliğinden ortadan kalkabilecek ancak böylesi bir sonuç, Türkiye'nin yaşamasal çıkarlarının bütünüyle göz ardı edilmesi sonucunu doğuracağından kabul edilemez niteliktedir (<http://www.geocities.com/turkishgreek/trkgr.htm> Erişim: 01.05.2012).

Günümüzde konunun bir anlamda yumuşama sürecine girdiği söylenebilir. 1988 yılı içerisinde Türk Dışişleri Bakanı'nın Atina'yı ziyareti sırasında hazırlanan "Mutabakat Muhtırası"nda, taraflar birbirlerinin egemenliğine ve

toprak bütönlüğüne ve Ege’nin açık deniz alanlarını ve uluslararası hava sahasını kullanma haklarına saygı gösterilmesi yükömlölüğünü dile getirmişler; açık deniz alanları ve uluslararası hava sahasında ulusal faaliyetlerin yürütölmesinde, deniz ve hava trafiğinin uluslararası belgeler, kurallar ve yönetmeliklerde öngörölen çerçevede kolayca akımına müdahale etmemeye özen göstermeyi kararlaştırmışlardır (Aksu, 2001). Bu bağlamda belirli bölgelerin tecrit edilmesi, tatbikat alanlarının uzun süreler için kapatılması, tatbikatların turizmin en yoğun olduğı dönemlerde -her yıl 1 Temmuz’dan 1 Eylül’e kadar-ve başlıca ulusal ve dini resmi tatillerde yürütölmemesi gibi konularda uzlaşmıştır (<http://www.geocities.com/turkishgreek/trkgr.htm> Erişim: 01.05.2012).

Ancak hava sahası konusunda ilişkilerin özellikle son dönemlerde tekrar gerilmeye başlaması söz konusu olmuştur. Bu olaylar arasında 1996 yılı Ekim ayında bir Türk F-16 uçağının, Yunan Mirage-2000 uçağı tarafından hava füzesi ile düşürölmesi neticesi Türk pilot yüzbaşının şehit olması ile Yunanistan Milli Savunma Bakanı’nın 1998 tarihinde söz konusu FIR hattının tüm Ege’yi kapsayacak şekilde orta ve uzun menzilli hava savunma füzeleri ile korunacağına ilişkin yaptığı açıklama gösterilebilir (Öznel, 2003b).

4.4. Adaların Silahlandırılması Sorunu

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde gerginliğe ve güvensizliğe yol açan bir diğör önemli sorunu ise, Yunanistan’ın egemenliği altında yer alan, ancak uluslararası antlaşmalarla silahsızlandırma yükömlölüğüne girmiş olduğı adaları, önce gizli daha sonra açıktan, silahlandırmaya başlaması oluşturmaktadır. Şüphesiz bu durum iki ölke arasında -özellikle Kıbrıs gerginliği ve çalışma bağlamında ele alınmaya çalışılan diğör sorunlar yüzünden- muhtemel bir çatışmanın kaçınılmaz olduğına ilişkin ulusal ve uluslararası kamuoyu görüşleri ile yakından ilgilidir.

Yunanistan, adaları silahlandırırken bir yandan bu adaların uluslararası statüsünü düzenleyen antlaşmaların geçerliliğini tartışma konusu haline getirmiş, diğör yandan ise, uluslararası sistemdeki değışimlerin bu antlaşmaların kurmuş olduğı statüyü geçersiz kıldığını savunmuştur. Antlaşmaların hukuksal geçerliliğı açısından iki ölke arasındaki tartışmalar sürerken, Yunanistan konuyu NATO savunma sistemi çerçevesinde ele alarak, öncelikle Limni olmak üzere Yunanistan’a ait olan adaların NATO savunma planları içerisine alınmasını istemiş (Bilge, 1996:

64) ve bu yolla silahlandırma girişimlerine meşruluk sağlamaya çalışmıştır. Fiili olarak silahlandırılmış bulunan bu adaların NATO savunma planlarına dâhil edilmesi yolundaki Yunan çabaları büyük ölçüde bu çabalara siyasal-hukuksal dayanak sağlayabilmek endişesine yöneliktir (<http://www.geocities.com/turkishgreek/trkgr.htm> Erişim: 01.05.2012).

Türkiye ve Yunanistan arasında adaların silahlandırılmasına ilişkin görüş ayrılıkları, iki ülke arasında 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması ve diğer anlaşmaların kurduğu dengenin değiştirilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması, yine aynı tarihli Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile Oniki adanın Yunanistan'a devredilmesine ilişkin 1947 tarihli Paris Barış Antlaşması genel olarak Ege'deki adaların silahtan arındırılmasına yönelik hükümler içermektedir (Pazarcı, 1988, s. 153).

Ancak Yunanistan bahse konu düzenlemelere aykırı olarak, egemenliğindeki adaları silahlandırmış, buralarda askeri hava alanları, deniz üsleri ve yığınaklar yapmıştır. Yunanistan bu tasarrufları yaparken özellikle savaş sonrasında iki ülke arasında denge kurmayı amaçlayan silahsızlandırmaya ilişkin hükümleri içeren antlaşmaların, savaş sonrasında iki ülke arasında dostluk, barış ve işbirliğinin geliştirilmesiyle gereksiz hale geldiği tezini savunmuştur. Yunanistan bu tezine destek olarak da, Türkiye'nin 1936 yılında uluslararası koşulların ve Akdeniz'deki gelişmelerin dengede değişikliğe yol açtığından bahisle Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesini ileri sürdüğünü ve 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin de bu görüş çerçevesinde hazırlandığını vurgulayarak, koşulların değişmiş olduğu gerçeğinden hareketle egemenliğindeki adaları silahlandırabileceğini ifade etmiştir. Yunanistan'ın iddiasına göre Montreux Sözleşmesi, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerine geçmiş ve bu sözleşmede yer alan silahsızlandırmaya ilişkin hükümler, Montreux Sözleşmesi ile ortadan kaldırılmıştır. Türkiye, bu sözleşmeye dayanarak Boğazları ve Boğaz önü adaları silahlandırmıştır. Türkiye için geçerli olan bu hak, Yunanistan için de geçerli olmalıdır; dolayısıyla, Yunanistan Limni ve Semadirek adalarını silahlandırabilmelidir. Yunanistan ayrıca 1947 tarihli Paris Barış Antlaşması'na taraf olmayan Türkiye'nin, bu anlaşmaya dayanarak egemenliğindeki adaların silahlandırılmayacağını ileri süremeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca 1974 Kıbrıs müdahalesi neticesinde doğu Ege adalarının Türkiye'nin açık tehdidi altında bulunduğunu belirten Yunanistan, BM

Anlaşmasının 51. maddesine dayanarak meşru savunma hakkını kullanabileceğini ve adaları silahlandırabileceğini vurgulamıştır (Pazarcı, 1988, s. 160).

Türkiye ise, adaların silahsızlandırılmasına ilişkin anlaşmaların geçerliliğini koruduğunu, geçen zaman zarfında Türkiye’nin güvenliği, çıkarları ve savunması açısından değişen bir şey olmadığını, iki ülke arasında -her ne kadar çatışmaya dönüşmese de- ilişkilerin seyrini etkileyebilecek çok ciddi anlaşmazlıkların bulunduğunu, Boğazların güvenliğini sağlayabilmek amacıyla Montreux Sözleşmesi bağlamında yapılan tasarrufların adaların silahlandırılmasıyla ilgili bir hak vermeyeceğini, *İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası koşulların değişmiş olması ve Türkiye ile Yunanistan’ın NATO savunma sistemi içerisinde yer almış olmasının da Yunanistan’a adaları anlaşmalara aykırı olarak silahlandırma hakkı vermediğini*, 1947 Paris Barış Antlaşması’na taraf devletlerden biri olmamakla beraber, Lozan Barış Antlaşması’nın 16. maddesi uyarınca adaların daha sonra belirlenecek statüsünde ilgili taraflardan biri olarak kendisi dışında alınacak bir kararla saptanacak olan statüyü önceden kabullenmekle yükümlenemeyeceğini ve BM Antlaşması’nın 51. maddesinde düzenlenmiş bulunan meşru savunma hakkının da hukuksal açıdan Yunanistan’a adaları silahlandırma hakkı tanımadığını çünkü söz konusu maddenin fiili bir saldırıyı şart koştuğunu belirtmiştir (Pazarcı, 1988: 155 ve 160; Kurumahmut, 1998, s. 31-32).

Ege Denizi’nde Yunan egemenliğinde olan adaların, bu adaların statülerini düzenleyen antlaşmalara aykırı olarak silahlandırılması, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında gerginleşen ikili ilişkiler bağlamında, yoğun tartışmalar ve hızlı bir silahlanma yarışına öncülük etmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında ilişkilerde gündeme ağırlığını koyan sorunlara, barışçıl, adil ve kalıcı bir çözüm yolunun bulunamaması, güvensizliği artırmakla kalmamış, beraberinde iki ülke arasındaki sorunların ancak olası bir savaşla çözümlenebileceği kanısını yaygınlaştırmıştır. Nitekim, bunun sonucunda, Türkiye, NATO’ya tahsis etmiş olduğu silahlı kuvvetlerinin dışında, yeni bir silahlı kuvvet oluşturmuş ve Ege Ordusu (Dördüncü Ordu) olarak adlandırılan bu kuvvetler, Ege Bölgesi’nde konuşlandırılmışlardır. Yunan kamuoyunda ise, Türkiye’den kaynaklanan bir sürekli tehdidin var olduğu propagandasının yapılmasına ve hızlı bir silahlanmaya yol açmıştır.

Sürekli bir “Türk tehdidi”nin var olduğu iddiaları ve silahlanma çabaları,

Yunanistan'ın egemenliği altındaki adaları ve özellikle stratejik konumu açısından öncelikli olan adaları, antlaşmalardaki statülerini göz ardı ederek silahlandırmasına kolaylık sağlamıştır. NATO savunma sistemi içerisinde yer almalarına karşın her iki ülkenin de taraf oldukları uluslararası bağlantıların, sorunları çözüme vardırma çabalarında yetersiz kalması, hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın taraf oldukları bölgesel ve uluslararası örgütlerde -AB, NATO gibi- kendi ulusal yaklaşımları doğrultusunda destek arayışları içerisinde olmalarına yol açmıştır. Ancak uyuşmazlıklara çözüm bulunamaması, iki ülke arasında hızlı bir silahlanma yarışının gündeme gelmesi, NATO çerçevesinde ulusal ve bölgesel güvenliği sağlamaya yönelik çabalarda aksaklıklara yol açmış, NATO ittifak ve savunma sisteminin güneydoğu kanadını oluşturan Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların, özellikle adaların silahlandırılmasına ilişkin olanı, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren, hem NATO savunma planlarının hazırlanmasında, hem askeri tatbikatların planlanması ve uygulanması sırasında, hem de her iki ülkede yapılması planlanan askeri ve ekonomik yatırımlar sırasında karşılıklı vetolaşmalar yüzünden yeni sorunlar doğurmuştur (<http://www.geocities.com/turkishgreek/trkgr.htm> Erişim: 01.05.2012).

Türkiye ve Yunanistan arasındaki adaların silahlandırılması konusu, gerçekte, iki ülke arasındaki güvensizliği oldukça iyi yansıtan, stratejik güç dengesinde üstünlük elde etme çabası olarak ve/veya en azından, gücün dengelenmesi çabası olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunanistan, uluslararası anlaşmaların açık hükümlerine rağmen, silahsızlandırılmış olmaları şartıyla egemenliği kendisine devredilmiş adaları silahlandırmaya devam etmektedir. Bir taraftan Limni Adası'ndaki birliklerini ve askeri uçaklarını NATO emrine verme girişimlerinde bulunan Yunanistan, diğer taraftan da Rodos ve Menteşe Adaları'nı NATO amaçlı gemi ziyaretlerine açarak yaptığı Uluslararası hukuka aykırı faaliyetleri meşrulaştırmak istemektedir.

4.5. Diğer Sorunlar

Ege sorunu bağlamında ele alınabilecek diğer sorunlar arasında ilk akla gelen, egemenliği antlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş adacıklar ve kayalıklar sorunudur. Ege Denizi'ndeki Eğriboz ve Kiklat Adaları, Kuzey Sporad Adaları, Girit Adası, Trakya, Boğazönü ve Saruhan Adaları ile Menteşe Adaları çeşitli tarihlerdeki anlaşmalarla Yunanistan'a bırakılmışlardır. Ancak Kuzey Ege'de

Balkan Harbi sonrasında Yunanistan’ın işgal etmediği ada, adacık ve kayalıklar ile Güney Ege’de Rodos, Meis ve Oniki Ada haricindeki Menteşe Adaları ve bunlara bitişik adalar üzerinde Osmanlı Devletinin halefi Türkiye’nin egemenliği devam etmektedir. Yunanistan, tüm Ege’yi Yunan gölü haline getirebilme strateji içerisinde, Türkiye’nin egemenliğinde olan bu ada, adacık ve kayalıklara sahip olmak istemektedir. Bugün Ege’de Türkiye’nin egemenliğinde olan 150’den fazla ada, adacık ve kayalıkta Yunanistan’ın da hak iddia etmesi nedeniyle ‘ihtilaflı adalar’ sorunu oluşmuştur. Kardak Krizinden sonra sorun beklemeye alınmış gibi görünmekle beraber, Yunanistan tarafından ‘ihtilaflı adalar’ bir yandan sahiplenilmeye, bir yandan da meskûn hale getirilmeye çalışılmaktadır (Aklar, 2003). Yunanistan Ege’de egemenliğinde olmakla birlikte üzerinde insan yaşamayan ada, adacıkları iskâna açma politikası izlemeye başlamıştır. Bu durum ise Ege’deki dengeleri özellikle ulusal karasuları sınırı bakımından ilgilendirmektedir. İskana açık olmayan ada ve adacıkların kendilerine has karasuları sınırını olmayışı Yunanistan’ın bu ada ve adacıkları iskana açarak karasuları sınırını genişletme çabalarının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Yunanistan, Lozan ve Paris antlaşmaları hilafına Ege’de oluşturduğu fiilî durumu ‘Kıta Sahanlığı’ veya ‘Karasuları’ sorununu lehine çözerek meşru hale getirmeye çalışmaktadır (<http://www.geocities.com/turkishgreek/trkgr.htm> Erişim: 01.05.2012).

Yunanistan’ın uluslararası antlaşmalar ile kendisine devredilen adalar ve verilen hakların da ötesinde, Anadolu’nun 3 mil dışındaki alanlarda kalan bütün ada, adacık ve kayalıklara sahip olmak istemesi, Ege’de yeni ve belki de çok önemli bir başka sorunu gündeme getirmiştir. Bu sorun çözümlenmeden, denizdeki yetki alanları ve bunlar üzerindeki hava sahasına ilişkin geçmişten beri süregelen sorunların çözümünün daha da zorlaştığı ve zorlaşacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, Kardak Kayalıklarında somutlaşan sorunun çözümünün büyük bir önem taşıdığı söylenebilir. Zira Kardak kayalıkları sorunu sadece bir semboldür. Kardak kayalıklarında egemenliğin hangi devlete ait olduğunun belirlenmesi benzer durumdaki kayalıklarda da egemenlik iddialarını gündeme getirebilecek ve söz konusu devlet siyasi ve hukuki açıdan çok sayıda avantaj elde edebilecektir (http://www.turk-yunan.gen.tr/turkce/ege_adalari/kardak_onemi.html (02.05.2004).

Ege sorunu çerçevesinde üzerinde durulması gereken bir diğer sorun ise, “NATO Komuta Kontrol Sorumlulukları”na ilişkin sorundur. Şüphesiz, Türkiye

ve Yunanistan arasında Ege Denizi'nde sürmekte olan anlaşmazlıklar, her iki ülkenin NATO çerçevesindeki ilişkilerine de yansımakta ve bazı sorunlara neden olmaktadır. 1952 yılında, NATO savunma sistemine katılan Türkiye ve Yunanistan'ın aynı kanatta yer almaları, savunma planları ve askeri sorumluluklar açısından, iki ülke arasında kimi dengelemelerin yapılmasını gerektirmiştir. 1957 yılında yapılan bir düzenleme ile Ege Denizi'ndeki deniz kuvvetlerinin kontrolü Yunanistan'a bırakılmış, Türkiye'nin ulusal karasuları dışında kalan bölgelerde Yunanistan'ın komuta kontrol sorumluluğu kabul edilmiştir. Buna karşın, Türkiye'nin sorumluluk bölgesi olarak da Boğazlar, Karadeniz ve Akdeniz belirlenmiştir. Süreç içerisinde yapılan çeşitli düzenlemelerle, daha önce Ege Denizi'nin ortasından geçmekte olan hava savunma sorumluluk alanları, giderek Türk karasuları sınırına kadar kaydırılmıştır. 1974 Kıbrıs müdahalesinin ardından Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çıkması ve bu bölgedeki önemli bazı sorumlulukların Türkiye'ye verilmesi konuya ayrı bir boyut kazandırmıştır (http://www.turk-yunan.gen.tr/turkce/ege_adalari/kardak_onemi.html (02.05.2004)).

1977 yılında Yunanistan'da iktidara gelen Karamanlis hükümeti NATO'nun askeri kanadına dönmek amacıyla girişimlere başlamıştır. Yunanistan, NATO askeri kanadına dönmek için Larissa'da yeni bir kara kuvvetleri karargâhı ile hava kuvvetleri karargâhı kurulmasını ve bunların yönetiminin Yunan komutanlarına bırakılmasını istemiş ve 1974 öncesi hareket komuta kontrol sorumluluklarının aynen korunması gerektiğini ileri sürmüştür. Ancak, Yunan istekleri NATO üyesi ülkeler tarafından olumlu karşılanırken, Türkiye, bunlara tepki göstermiştir. Yapılan görüşmelerde Türkiye'nin en fazla ısrarlı olduğu nokta, Ege Denizi'ndeki operasyonel sorumluluk bölgelerinin yeniden belirlenmesi konusu olmuştur. Türkiye, 12 Eylül darbesinin getirdiği olumsuz ortamın da etkisiyle Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesine ilişkin vetosunu ABD'li komutan B.Rogers'ın girişimleri neticesinde geri çekmiştir. Rogers Planı olarak adlandırılan bir plan çerçevesinde Yunanistan'ın askeri kanada dönüşü gerçekleşirken, kısa bir süre sonra, bu dönüşün, iki ülke arasındaki uzlaşmazlık noktalarını bütünüyle gidermemiş olduğu ortaya çıkmıştır. Öncelikle, Yunanistan'ın NATO askeri kanadına koşulsuz olarak dönebilmesini, daha sonra, iki ülke arasındaki uzlaşmazlık noktalarının giderilmesini amaçlayarak hazırlanmış olan Rogers Anlaşması, uygulanmadığı takdirde taraflara herhangi bir yaptırım getirmediği ve sadece "asker sözü"ne dayanılarak imzalandığı

için, “Türkiye’ye karşı kazanılmış diplomatik bir zafer” olarak nitelendirilmiştir. Yunanistan’ın NATO’nun askeri kanadına dönmesi Rogers Planı çerçevesinde Türkiye’nin kendisine verilen sözlerin tutulmaması bağlamında NATO’ya olan güvenini sarsarken, her iki ülkenin çatışmalarını NATO bünyesinde sürdürmelerini de beraberinde getirmiştir. Söz konusu çatışmalar nedeniyle, NATO savunma planları çerçevesinde Türkiye’ye yapılacak olan askeri ve ekonomik yardımlar ve Türkiye’deki remodernizasyon çalışmaları ile alt yapı yatırımları Yunanistan tarafından veto edilmiştir. 1988 yılında yapılan Davos Zirvesi ile NATO bağlamında yaşanan sorunlar da kısmen aşmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Ege sorunu, Türk dış politikasında bünyesinde çok değişik anlaşmazlıkları barındıran önemli bir problemdir. Bu sorun, özellikle Türk-Yunan ilişkilerinin tarihsel süreci içinde taraflar arasındaki çatışmaların (1897, 1912, 1917-1922) bıraktığı izlerden ötürü güvensizlik temeli üzerine gelişme göstermiştir. Bu güvensizlik, 1950’li yılların sonlarından itibaren Kıbrıs’ta meydana gelen gelişmeler sonrasında tırmanmıştır. Kıbrıs’taki gelişmeler iki ülke arasındaki güvenlik ikilemine mesnet teşkil eden tarihi düşmanlık algılarını güçlendirmiş, tarafların birbirine karşı çatışmacı güvenlik anlayışı ile hareket etmesine zemin hazırlamıştır (Sandıklı ve Kaya, 2012, s. 211). Türk ordusunun 1974 yılında adaya müdahalesi ise Yunanistan nezdinde Türkiye’nin açık bir askeri tehdit olduğu algısını yerleştirmiştir. Ancak, Yunan tarafının anlaşmaları ve uluslararası hukuk kurallarını farklı yorumlaması nedeniyle bir çözümsüzlüğün içerisine girildiği gözlemlenen Ege sorununda, yakın bir gelecekte çözüme ulaşılması en azından günümüzdeki veriler ışığında uzak bir ihtimal gibi görünmektedir. Günümüze kadar, özellikle Kıbrıs sorununun gölgesinde kaldığı için fazla gündeme gelme şansı bulamayan Ege sorununun, çok yakın bir gelecekte Türk-Yunan ilişkileri bağlamında gündemin ilk sıralarına oturacağı söylenebilir.

Şüphesiz Yunanistan’ın ve ardından Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Avrupa Birliği’ne girmeleri, Türk-Yunan ilişkileri bağlamında yaşanan sorunlar çerçevesinde ortaya yeni parametreler koymaktadır. Daha öncesinde –her ne kadar Avrupa kamuoyunda belirgin bir Yunanistan sempatisi olsa da- ölkelerarası bir sorun olarak görölebilen başta Ege sorunu olmak üzere Yunanistan’la

yaşanan diğer problemler, artık Avrupa Birliği'nin de gündeminin ilk sıralarına oturmuş bulunmaktadır. Yönünü batılılaşma ve bu çerçevede Avrupa Birliği olarak belirleyen Türkiye açısından, Kıbrıs sorununun ardından Ege sorunu bağlamında yaşanan problemlerin gündeme taşınması ve çözümlenmesinin istenmesi ihtimal dâhilindedir.

Ancak, her iki ülke milliyetçiliğinin “öteki” algısı üzerinden ulusal birliği ve canlılığı sağlama girişimi çözüme ne kadar yakın olunduğunun sorgulamasına yol açmaktadır. Milliyetçilik, toplumsal bütünlüğü sağladığı kadar içinde çatışmacı bir yönü de barındırır. Milliyetçi ideoloji, ülkelerin belli dönemlerde kullandığı bir “çatışma” ideolojisine de bürünebilmektedir. Belli zaman ve olaylar karşısında milliyetçilik, “biz” ve “öteki” gibi iki toplumsal öznenin karşıtlığından hareket etmekte ve “biz”i “öteki”ne *düşmanlık esasında tanımlamaktadır*. Pozitif bir milliyetçilik dili bu dönemlerde, “düşman”a, “tehdit”e, “öteki”ne yani negatif etmenlere odaklı bir milliyetçilik diline baskın hale gelmektedir (Parla, 1995: 187-188). Bu doğrultuda milliyetçilik, savaşla özdeş tutulmaktadır. Ege sorunu bağlamında ise Türk ve Yunan milliyetçiliğinin gösterdiği tutum bunun bariz bir örneğidir. Yunanlılar, Türkiye’ye kendi ülkelerinden daha yakın olan yüzlerce adanın güvenliği için endişe duyarken, Türkler ise, Yunanistan’ın karasularını tek taraflı olarak arttırması ve yeni deniz hâkimiyet alanları ilan etmesi durumunda, Ege Denizi’nden ve açık denizlerden tamamen kopma riskinden ötürü korku duymaktadır. Ancak, şunu da hemen belirtelim ki, milliyetçi ideolojinin ilk bakışta cezbedici ve baskın gibi görünen “biz” ve “öteki” ayırımı esastaki yaklaşım, metodolojik bir hassasiyetle hareket edildiğinde anlamsızlaşmaktadır. Çünkü Ege sorununun kendisi, sorunun muhatabı iki devletten öte uluslararası aktörlerin de içinde yer aldığı bir konumda bulunmakta ve bu tarihsel sürecin *şekillenişinde uluslararası ilişkiler/mücadeleler* belirleyici bir unsur olmaktadır.

Bunun yanında, Yunanistan’ın Ege sorununa Helenizm üzerinden yaklaşan bir tutum sergilemesi başlı başına bir sorun gibi durmaktadır. Yunan Başbakanı Kostas Simitis’in AB Kopenhag Zirvesi ardından “Hellenizmde önemli bir ivme kazandık” diyerek yaptığı konuşması, 2003 Yeni Yıl mesajı ve yine Simitis’in 18 Nisan 2003 günü Lefkoşa’da yaptığı ve “ENOSİS’i başardık!” dediği konuşması Yunanistan’ın dün olduğu gibi bugün de yayılcı politikasını devam ettirdiği ve Helenizm konusunda Yunan devlet politikasında şaşmaz bir süreklilik

olduğu algılarına neden olduğu sürece mevcut sorunun çözümü hayal gibi görünmektedir. Yunanistan’ın bu yayılma politikasına genel olarak *Megali İdea* (Büyük fikir=Büyük emel) olarak ifade edilmektedir. Amerika’da oturan Yunanlı profesör Harry J. Psomiades’in yazdıkları ise oldukça düşündürücüdür (Şimşir, 2004: 339): “Gerçekten, hemen hemen yüzyıl boyunca Yunan halkı **Megali** İdea’ya, yani bütün Helenlerin bağımsızlığı ve birleştirilmesi dış politikasına hararetle bağlı kaldı. Ta başından beri genç Krallık (Yunanistan) bu emeli gerçekleştirmek uğruna yoğun bir diplomatik çalışmaya girişti. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Osmanlı İmparatorluğu’ndan kurtarılabilecek eyaletlere göre dairelere ayrılmıştı: Makedonya, Teselya, Epir, Girit Daireleri gibi.”

“Enosis” kelimesi, Yunanca “İlhak” demektir. “Yunanistan dışındaki Helenlerin bağımsızlığı ve anavatan Yunanistan ile birleştirilmesi” olarak tanımlanır. Helen yayılmacılığı, *Megali İdea* ile eş anlamlı olarak da kullanılır. Yunanistan, aslında bir dizi Enosis ile bugünkü yüzölçümüne ulaşmış ve 1830’da kurulduktan sonra sırasıyla şu Enosis’leri gerçekleştirmiştir: (i) Yedi Ada’nın Enosis’ (1865), (ii) Teselya’nın Enosis’i (1881), (iii) Epir’in Enosis’i (1881), (iv) Güney Makedonya’nın Enosis’i (1913), (v) Atatürk’ün doğum yeri Selânik’in Enosis’i (1913), (vi) Girit adasının Enosis’i (1913), (vii) Drama’nın Enosis’i (1913), (viii) Semadirek, Limni, Midilli, Sakız ve diğer Kuzey Ege Adalarının Enosis’i (1914), (ix) Batı Trakya’nın Enosis’i (1919), (x) Menteşe Adaları’nın ve Rodos’un Enosis’i (1947)...

Yunanistan’ın Yeni ve Yakın Çağ tarihi, bir bakıma, ENOSİS’ler tarihidir. Yunanistan, ENOSİS’ler sayesinde, 117 yılda (1830-1947) topraklarını yaklaşık üç kat genişletmiş, 47 bin küsur km.² den 132 bin 562 km² ye çıkarmıştır. Bu, müthiş bir büyümedir; oran olarak, Türkiye’nin 1.5 milyon kilometre kare genişliğinde yeni topraklar kazanması gibi müthiş bir şeydir. Yunanistan’ın doğuya doğru genişlemeye dönük tarihi özlemi Türk-Yunan ilişkilerinde güven unsurunun yerleşmesini engellemiştir. Megali İdea doktrini Yunan siyasi düşüncesinde Türklerin Avrupa’ya ait olmadığı, iki millet arasında Malazgirt’ten (1071) bu yana bir çatışmalar zinciri olduğu ve anlaşmazlıkların çözölemeyeceği yönündeki anlayışı canlı tutmuştur (Heraclides, 2002: 41). Bu bağlamda Ege sorununa da özellikle Yunan tarafının Enosis ve Megali İdea mantığında yaklaşması da sorunu çözömsüz bırakan başlıca neden olarak durmaktadır. Zira bu durum, “ötekileştirmenin”

en büyük kaynağı olmakla birlikte mevcut sorunun çözümü önündeki en büyük engeldir. Sorun şuan için rafa kalkmış durumdadır. Ancak gerek Yunanistan'ın içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi kriz gerekse Türkiye'nin AB ile devan eden ilişkileri bu sorunu yakın bir zaman içerisinde masaya getirecektir. Şayet, konu üzerinde samimiyetle bir çözüm isteniyorsa, toplumların ve devletlerin birbirini ötekileştirme algısını izole ederek ortak akılla hareket etmesi gerekir. Böylelikle her iki ülkenin kriz zamanlarında karşı tarafı düşman olarak kodlama refleksi de ortadan kalkacaktır. Aksi takdirde, her iki ülke için bu durum faydadan çok zarar getirmeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

Acer, Y. (2002). “Ege Kıta Sahaneliği Sorunu ve Uluslararası Yargı Kararları”, *Ege Kıta Sahaneliği ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı, s.60-80.

Aklar, Y. (2003). “Türkiye’nin Milli Menfaatleri Önünde Bir Engel: Yunanistan Gerçeği, Sorun Alanları, Politikalar”, *Stratejik Analiz*, Cilt 4, Sayı 42, Ekim, s.23-32.

Aksu, F. (2001). Türk Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme, http://www.saemk.org/yayin_detay.asp?dba=007&dil=tr Erişim: 03.05.2004.

Anthony, D. S. (1999). *Millî Kimlik*, Çev. Bahadır Sina Şener, 2. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Arı, T. (1995). “Ege Sorunu ve Türk Yunan İlişkileri: Son Gelişmeler Işığında Kara Suları ve Hava Sahası Sorunları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Latif Çakıcı’ya Armağan)*, Cilt 50, No. 1-2 (Ocak-Haziran), s.51-68.

Başeren, S. H. (2002). “Eritre-Yemen Kararı’nın Ege Kıta Sahaneliği Sınırlandırmasına Tesirleri”, *Ege Kıta Sahaneliği ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, s.104-117.

Baydur, M. (1994). *Milliyetçilik*, İstanbul: Alternatif Üniversite Yayınları.

Bilge, A. S. (1996). *Ankara, Atina, Lefkoşe Üçgeni*, Ankara: İmge Kitabevi.

Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşığında Kimlik Sorunu*, İzmir: Ege Yayınları.

Calhoun, C. (2007). *Milliyetçilik*, Çev. Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Crisis Group, Working To Prevent Conflict Worldwide (2001). *Türkiye ve Yunanistan: Ege’deki Anlaşmazlığı Çözmenin Zamanı*, Avrupa Brifingi N° 64, İstanbul/Atina/Brüksel, 19 Temmuz 2011, s.1-21.

Çınar, A. (2003). “Milliyetçilik, Ulus-Devlet ve Küreselleşme”, Röp. Özen Karaca, *Arka Plan Uluslararası Politika*, Sayı 8, Aralık, s.17-20.

Demirözü, D. (2003). “İlk Dönem Yunan Romanında (1834-1880) Öteki İmajı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Sayı 43, Cilt I, s.169-

194.

Erözden, O. (1997). *Ulus-Devlet*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Gellner, E. (1992). *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Özdoğan, İstanbul: İnsan Yayınları.

Gönlübol, M. (1986). “Konunun Takdimi”, *Ege’de Deniz Sorunları Semineri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, s.3-10.

Halliday, F. (2006). “Nationalism”, Ed. John Baylis, Steve Smith, *The Globalization of World Politics*, 3rd edition, Oxford University Press, New York, s.521-538.

Heraclides, A. (2002). *Yunanistan ve “Doğu’dan Gelen Tehlike” Türkiye: Türk-Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kadioğlu, A. (2005). “Türk Ulusal Kimliğinin Üç Ötekisi”, *Radikal İki*, 23 Ekim, s.3.

Karaadıcı, A. (1997). *Türk Milliyetçiliği ve Atatürk*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurumahmut, A. (1998). *Ege’de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kurumahmut, A. (2002). “Ege Denizi’nde Ülkesel Sorunların İzlediği Süreç”, *Ege Kıta Sahaneliği ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı, s.36-43.

Küçük, C. ve Diğ. (2001). *Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi*, Ankara: Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları.

Millas, H. (2000). *Türk Romanı ve “Öteki”: Ulusal Kimlikte Yunan İmajı*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

Millas, H. (2003). “Millî Türk Kimliği ve ‘Öteki’ (Yunan)”, Ed. Tanıl Bora, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik*, Cilt IV, 2. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, s.193-201.

Millas, H. (2005). *Türk ve Yunan Romanlarında “Öteki” ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Niyazi, M. (2000). *Millet ve Türk Milliyetçiliği*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Oran, B. (1993). “Milliyetçilik Nedir, Ne Değildir, Nasıl İncelenir?”, *Birikim*, Sayı 45-46 Ocak-Şubat.

Özbek, D. (2002). “Ege Kıta Sahaneliği Sınırlandırmasında Eşit Uzaklık ve Hakkaniyet İlkelerinin Yeri”, *Ege Kıta Sahaneliği ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, s.44-59.

Özcan, N. (2014). Röp. “Yunan ve Türk’ü Yaratmak”, *Radikal Kitap*, 18 Nisan, s.34-34.

Özkırmırlı, U., Sofos, S. A. (2013). *Tarihin Cenderesinde: Yunanistan ve Türkiye’de Milliyetçilik*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özman, A. (1986). “Deniz Hukukunda Yeni Gelişmeler”, *Ege’de Deniz Sorunları Semineri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, s.10-27.

Özman, A. (1988). “Ege’de Karasuları Sorunu,” *Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt LXIII, Sayı 3-4, Temmuz-Aralık, s.173-182.

Öznel, E. (2003a), “Ege’de 6-10 Mil Konusu”, <http://www.saemk.org/makale.asp?islem=ayrinti&id=3&dil=tr>, Erişim: 03.05.2004.

Öznel, E. (2003b), “Yunanistan’ın Ege’deki İhlal İddiaları ve FIR Sorunu”, <http://www.saemk.org/makale.asp?islem=ayrinti&id=1&dil=tr>, Erişim: 03.05.2004.

Öztürk, B., Karakulak S. ve Çıra, E. (2002). “Ege Sorunları İçinde Canlı Kaynakların Yeri”, *Ege Kıta Sahaneliği ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, s.118-138.

Parla, T. (1995). *Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP’nin Altı Ok’u*, Cilt III, 2. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Pazarcı, H. (1988). “Ege Adalarının Hukuksal Statüsü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 63, No 3-4, Temmuz-Aralık, s.151-162.

Pazarcı, H. (1989). “Ege Denizi’ndeki Türk Yunan Sorunlarının Hukuki Yönü”, *Türk-Yunan Uyuşmazlığı*, İstanbul: Metis Yayınları, s.106-126.

Pazarcı, H. (1993). *Uluslararası Hukuk Dersleri*, Ankara: Turhan Kitabevi.

Sandıklı, A., Kaya, E. (2012). “Teoriler Işığında Türk-Yunan İlişkilerinde Ege Sorunu”,

Atilla Sandıklı (Ed.) *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Ankara: BİLGESAM Yayınları, s.211-249.

Sarınay, Y. (1999). *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Schlesinger, P. (1994). *Medya Devlet ve Ulus: Siyasal Şiddet ve Kolektif Kimlikler*, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Smith, A. D. (2001). "Milliyetçilik ve Tarihçiler", Çev. İsmail Türkmen, Der. Mustafa Armağan, *Tartışılan Sınırlar: Değişen Milliyetçilik*, İstanbul: Şehir Yayınları, s.30-63

Şen, Y. F. (2004). *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus-Devlet*, Ankara: Yargı Yayınevi.

Şen, Y. F. (2008). *Türk Siyasal Kültüründe Millet Algısı ve Milliyetçilik*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şimşir, B. N. (1989). *Ege Sorunu. Belgeler I. Cilt (1912-1913)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, XVI. Dizi, Sa. 29.

Şimşir, B. N. (2004). "Kıbrıs, Kıbrıs!", *Mülkiye*, Cilt: XXVIII, Kış, s.291-340.

Vaner, S. (1990), "Türk-Yunan Uyuşmazlığı: Kültürel Yeniden Üretim Mi, İç Politikanın Veya Uluslararası Politikanın Bir Sorunu Mu?", *Türk Yunan Uyuşmazlığı*, İstanbul: Metis Yayınları, s.13-34.

Yerasimos, S. (1990), "Türk-Yunan İlişkileri: Mitler ve Gerçekler", Semih Vaner (Der.), *Türk Yunan Uyuşmazlığı*, İstanbul: Metis Yayınları, s. 37-42.

Yolga N. (1986). "Ege'deki Başlıca Deniz Sorunları", *Ege'de Deniz Sorunları Semineri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, s.28-39.

<http://www.aksiyon.com.tr>

<http://www.avsam.org>

<http://www.crisisgroup.org>

<http://www.geocities.com/turkishgreek>

<http://www.mfa.gov.tr>

<http://www.saemk.org>

<http://www.turkishgreek.org>

<http://www.turk-yunan.gen.tr>

ALTI VE ON İKİ DENİZ MİLLİK KARASULARINI KARŞILAŞTIRAN EGE DENİZİ HARİTALARI

Ek-1

Map of the Aegean, with approximate extent of current 6nm territorial waters.
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Aegean_6_nm.svg

Light gray shading: Turkish territorial sea
Dark gray shading: Distribution of Greek territorial seas in the Aegean at 6 Nautical miles

Ek-2

Map of the Aegean, with approximate extent of current 12nm territorial waters.
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Aegean_12_nm.svg

■ Turkish territorial sea
■ Distribution of Greek territorial seas in the Aegean at 12 Nautical miles